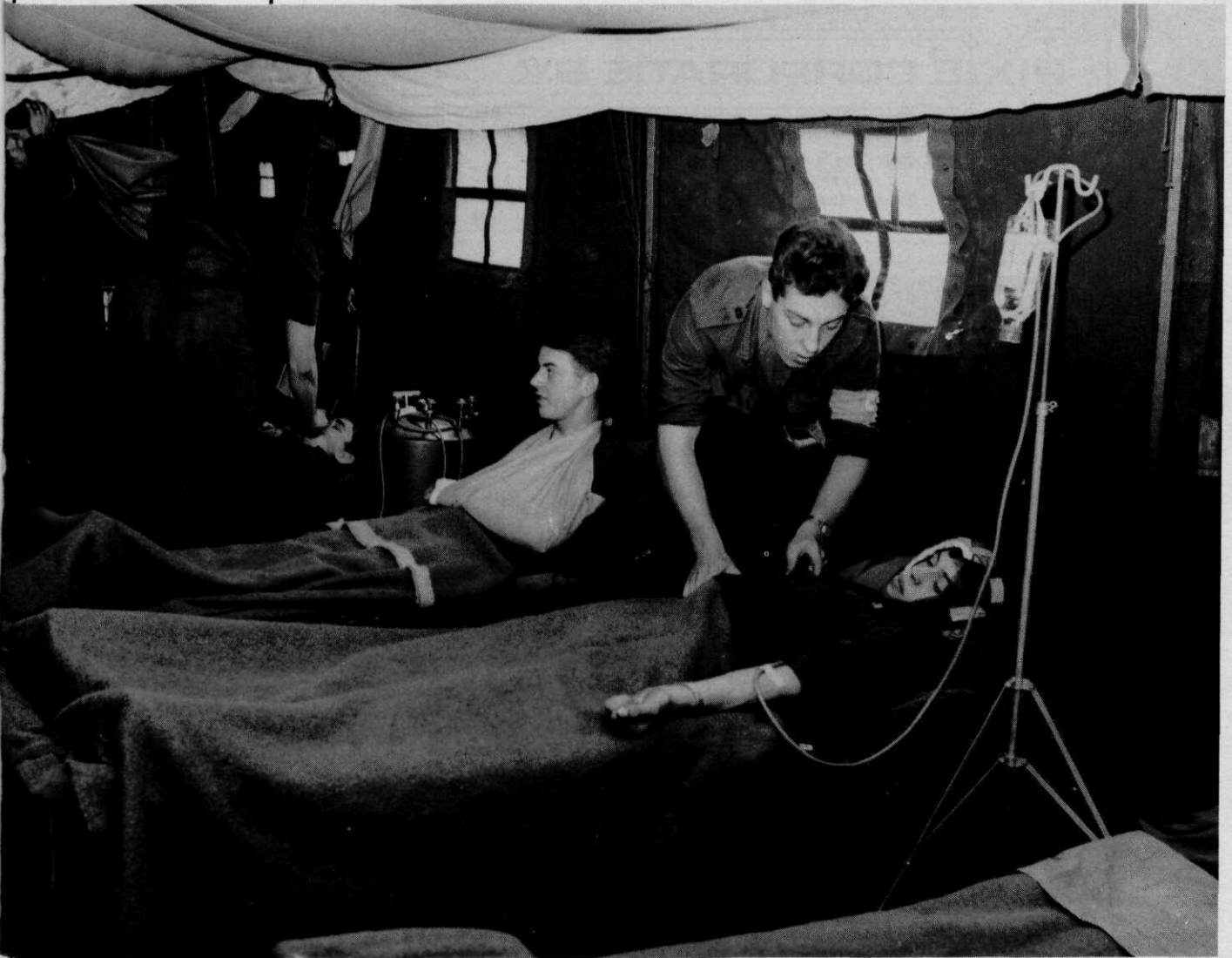

Militaire Spectator

WAARIN OPGENOMEN DE
OFFICIËLE MEDEDELINGEN
VAN DE KONINKLIJKE
LUCHTMACHT

Hoewel de essentie van de geneeskundige verzorging niet is veranderd, heeft het gewijzigde tactische denken ook hier zijn invloed doen gelden, zoals te lezen in het artikel van maj Slot (blz. 65)

Militaire Spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris:

Denijsstraat 135, 2551 HJ Den Haag

Ledenadministratie:

K. Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk

HOOFDREDACTEUR:

J. C. A. C. de Vogel
brigade-generaal der infanterie

p/a HKS, Frederikkazerne
v.d. Burchlaan 31, 2597 PC Den Haag
Telefoon (070) 16 66 29

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

W. C. Louwerse
generaal-majoor v. d. Kon. luchtmacht

REDACTEUREN:

J. M. J. Bosch
luitenant-kolonel der cavalerie

B. A. C. Droste
kolonel van de Koninklijke luchtmacht

ir. G. M. van der Laan
brigade-generaal van de technische staf

H. M. van Lent
majoor der genie

drs. J. W. M. Schulten
luitenant-kolonel verbindingdienst

drs. Ch. F. Turpijn
kolonel van de militair psychologische
en sociologische dienst

BUREAU REDACTIE/PRODUKTIE:

Spui 47, 2511 BL Den Haag
Telefoon (070) 18 68 67

ABONNEMENTEN:

f 30,-, buitenland f 40,- per jaar
Losse nummers f 3,-

ADVERTENTIES:

N.V. Noord-Nederlandse Drukkerij
Postbus 6, 7940 AA Meppel
Telefoon (05220) 6 86 66
i.s.m. CET Reclame & Publiciteit
Rogge 19, 5521 RX Eersel
Commerciële zaken: A. H. C. Thijssen
Telefoon (04970) 1 67 89

NADRUK VERBODEN

<i>Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht</i>	50
<i>Editoriaal:</i>	
Schaalvergroting	51
drs. J. Terpstra: Selecteert de KL wel eerlijk?	53
dr. J. N. Breunese en ir. F. Hordijk: Zelfbeheer bij Defensie. Op een breed front naar meer decentraal beheer	60
H. J. Slot: Geneeskundig optreden binnen het manoeuvrebataljon tijdens het verdedigend gevecht	65
P. H. de Vries en P. L. E. M. Everts: Offensief optreden, maar hoe? 4. Eigen optreden divisie	76
<i>Meningen van anderen:</i>	
Het falende oppergezag. Keizer Wilhelm II als „Oberster Kriegsherr“	87
<i>Antwoord op meningen van anderen:</i>	
Het falende oppergezag. Keizer Wilhelm II als „Oberster Kriegsherr“	89
<i>Vakpers:</i>	
Onbemande vliegtuigen aan de kim?	90
Boeken	92

OFFICIELE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT
KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Uit de landmacht- en luchtmachtorders

LaO 77010 (23.1/80). Adviescommissie III bij de Koninklijke landmacht (herdruk, juni 1988).

LaO 77009 (23.1/79). Adviescommissie-II bij de Koninklijke landmacht (2e herdruk, juni 1988).

LuO 79505 (23.3/9). Overzicht vredesorganisatie van de Koninklijke luchtmacht (herdruk, juli 1988).

De aandacht wordt erop gevestigd, dat officieren, die maandelijks van Rijkswege de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit dienen bekend te maken aan de administratie van de eenheid waarbij zij in onderhoud zijn.

LaO 88008 (55.17/98). Regeling internationale verhuizingen van/naar Nederland naar/van de Verenigde Staten van Amerika of Canada en verhuizingen binnen de Verenigde Staten van Amerika.

Lamed 012-88 (78/559). Omscholing tot materieelbeheerder.

Lamed 013-88 (78/560). Dienstvaktechnische opleiding voor (sergeant-majoor) administrateur.

Lamed 014-88 (78/561). Omscholing tot administrateur.

Lamed 015-88 (78/562). Cursus stafdienst/staforientatie aan de Hogere Krijgsschool.

Mededelingen van het Commando Opleidingen Koninklijke landmacht

Verschenen en opgenomen in VS 2-2506, Index van voor de Koninklijke landmacht van kracht zijnde boekwerken:

COKLP-ART-001/M109 A2/A3. Syllabus artillerie.

COKLP-INF-001. Syllabus infanterie 001.

COKLP-INF-002. Syllabus infanterie 002.

COKLP-INF-003. Syllabus infanterie 003.

VS 2-1601. Handleiding voor het ontwikkelen van functieopleidingen.

VS 2-1600. Handleiding voor de functieanalist.

VS 5-1/4A. Verz-genie techn. gegevens, deel 4A.

Einde van de Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en Koninklijke luchtmacht

Dringend verzoek aan auteurs

Steeds vaker bereiken de redactie bijdragen, getypt m.b.v. een tekstverwerker. Helaas wordt daarbij veelvuldig verzuimd rekening te houden met de noodzaak de tekst te typen met *anderhalve of dubbele regelafstand*. Derhalve hierbij het dringende verzoek aan auteurs, hun manuscript te verzorgen volgens de „Regels voor kopijverzorging”, die op gezette tijden achterin de Militaire Spectator worden afgedrukt (zie o.a. het jaanuarinummer).

Dat het wenselijk is van tijd tot tijd het lint in schrijfmachine of printer te vervangen, zou eigenlijk geen vermelding moeten behoeven.

Helaas worden ook in toenemende mate *illustraties* ingezonden die niet of nauwelijks geschikt zijn voor verkleining en reproductie. Ook in dit verband wordt met nadruk verwezen naar evengenoemde Regels, punt 2. Computertekeningen zijn slechts bruikbaar indien vervaardigd m.b.v. een speciaal tekenprogramma (bv. „Graphix”).

REDACTIE

Schaalvergroting

Iets ten zuiden van Brussel, bijna aan de rand van de stad, ligt een onbeduidend dorpje waar op 18 juni 1815 wereldgeschiedenis werd geschreven: Waterloo. Het landschap is sinds die tijd niet veel veranderd en al rondwandelen kan men, zeker na kennis te hebben genomen van een overstelpende hoeveelheid literatuur, schilderijen en prenten, zich een goed beeld vormen van de wijze waarop deze historische veldslag zich hier moet hebben afgespeeld. Men ziet het als het ware voor zich: de dicht aaneengesloten formaties infanterie, soms wel 150 man breed en 25 man diep, vastberaden voorwaarts gaande; de tamboers, de vaandels en vlaggen. Het gevecht op de korte afstand; aanvallende infanterie vuurde immers pas als zij op 50 m van de vijand was genaderd. De, in de meest letterlijke betekenis van het woord, geconcentreerde cavalerieaanvallen, zoals o.a. te zien op een schilderij van Dennis Dighton, een *mêlée* van ruiters, paarden en voetvolk.

Het opvallendst voor de moderne bezoeker zijn de afmetingen van het slagveld. De afstand van Hougoumont in het westen tot Papelotte in het oosten bedraagt slechts 3000 m en dat was ongeveer de totale breedte van de elkaar confronterende legers.

De afstand tussen de eerste Engelse en Franse linie bedroeg in het centrum, gemeten vanaf La Belle Alliance, niet meer dan 1400 m. In dit beperkte gebied speelde zich de veldslag af die de kaart van Europa zou veranderen; een veldslag waarbij door 140.000 man verwoed werd gevochten, met na afloop 40.000 man en 10.000 paarden aan verliezen.

Nog geen vier maanden na het begin van wat een „frischer und fröhlicher Krieg” had moeten worden, werd in het westen de Duitse opmars tot staan gebracht en ontstond de welhaast uitzichtloos lijkende loopgravenoorlog, zo kenmerkend voor de Eerste Wereldoorlog. Plaatselijk werd verloren gegaan terrein weliswaar soms heroverd, maar de algemene situatie aan het westelijke front kan het best worden getypeerd met „patstelling”.

Het inrichten van een verdedigende opstelling werd na verloop van enige tijd dan ook verheven tot de hoogste vorm van krijgskunst; en zo ontstond dan dat, ons uit de krijgsgeschiedenis zo bekende, samenhangende stelsel van in de diepte gegroepeerde weerstandsstroken, met een netwerk van loopgraven, met onderkomens, met mitrailleurpostellingen en met een wirwar van voornamelijk draadhindernissen. De compagnie (ca. 150 man, 3 à 4 pelotons en 2 lichte mitrailleurs per peloton) verdedigde toen al een frontbreedte van 400 m en bezette drie verdedigingslijnen met een totale diepte van maximaal 600 m. Uit de enkele frontlijn was een diepe hoofdweerstandstrook ontstaan.

Dat betekende ook dat de aanval — om nog enige kans op succes te hebben — sterk geconcentreerd en gesteund door een zeer hevige inleidende artilleriebeschieting de aanval moest inzetten. Zo werden bij de Britse aanval bij Neuve-Chapelle (maart 1915), waarbij werd ingebroken op een smal front van ca. 2 km, ongeveer 350 stukken artillerie van diverse kalibers ingezet en werd de inbraak uitgevoerd door acht bataljons. De inleidende beschieting duurde 35 minuten en de Britse pers uit die tijd wist te melden dat hierbij al meer munitie was vershoten dan tijdens de gehele Boerenoorlog.

In vergelijking met Waterloo was er sprake van een enorme schaalvergroting; in de aantallen militairen, in de afmetingen van het slagveld, in de uitwerking van (nieuwe) wapens, enz. Bovendien — een markant verschijnsel — de compagnie was niet

langer meer een anoniem deel van een regiment, maar werd als kleine gevechtseenheid herkenbaar. De compagniescommandant, een kapitein, kon zijn eenheid overigens nog gemakkelijk overzien en in vele gevallen direct, met eigen stemgeluid, leiden. Schaalvergroting, ja, maar er waren nog steeds overeenkomsten met Waterloo, namelijk de massaliteit van mensen, in linie aanvallend, rij na rij, met uiteindelijk het gevecht op de korte afstand.

De verdediging op de Grebbeberg van 8 RI in de meidagen van 1940 leek in velerlei opzicht nog op het verdedigende gevecht zoals wij dat zagen tijdens de Eerste Wereldoorlog. Het regiment, optredende in het vijandelijke zwaartepunt, had een frontbreedte van ca. 3 km, verdedigde in twee lijnen met ca. 1 km diepte. De vakkbreedte van een compagnie varieerde van 500 m (in bedekt terrein) tot maximaal 1200 m (in open terrein). De compagnie had nog steeds dezelfde sterkte en in feite dezelfde bewapening als in 1915. De infanterie beschikte nauwelijks over pantserafweerwapens. Er was nog steeds sprake van een hoofdweerstandsstrook, een in de diepte gegroepeerd en (ondanks de toen ook al bestaande tegenaanvalsplannen) in feite statisch systeem.

Dat de Duitse aanvaller intussen was overgegaan tot een tactiek waarbij de beschikbare technologie (tanks, pantservoertuigen, vliegtuigen) optimaal werd benut om het samenspel tussen manoeuvre en vuur tot een flexibel middel in handen van de commandant te maken mag bekend worden verondersteld; evenals overigens het resultaat daarvan.

Aan het einde van de Tweede Wereldoorlog, toen Duitsland in het defensief werd gedrongen, werden die elementen manoeuvre en vuur feitelijk voor het eerst op analoge wijze in het verdedigende gevecht geïntroduceerd.

De huidige situatie mag eveneens bekend worden verondersteld. Het „team”, in min of meer standaardamenstelling bestaande uit pantserinfanterie, pantserbestrijding lange dracht en tanks, treedt op in een verdedigende opstelling van ca. 2,5 km breedte en 2 km diepte. Het gevecht wordt beweeglijk gevoerd over de totale breedte en diepte van de opstelling, uit een groot aantal voorbereide opstellingen, daarbij onder meer ondersteund door artillerie, mortieren en pantsergenie.

In vergelijking met voorheen is er op een aantal gebieden sprake van een enorme schaalvergroting. Het te verdedigen gebied van een team heeft ongeveer dezelfde afmetingen als dat van 8 RI op de Grebbeberg. Het vernietigende vermogen van een team, gemeten in parameters als trefkans, afstand, uitschakelingsvermogen en stoppend vermogen, is formidabel. De massaliteit daarentegen is sterk teruggelopen. De hoeveelheid personeel per km is wellicht nog geen 10% van de aantallen die wij zagen tijdens de Eerste Wereldoorlog. Het moderne gevechtsveld kan dan ook worden getypeerd als relatief leeg; een commandant zal maar zelden zijn eenheid letterlijk kunnen overzien. Dat dit alles het leiding geven zeer bemoeilijkt behoeft hier geen beoog.

Uiteraard hebben alle niveaus met deze schaalvergroting te maken gehad, maar de bevelvoeringscapaciteit is in het algemeen navenant meegegroeid; alleen het compagniesniveau lijkt te zijn achtergebleven. Ondanks die niet geringe taakverzwaren beschikt de compagniescommandant nauwelijks over een staf, heeft nog steeds de rang van kapitein en is bovendien vaak aanzienlijk jonger en minder ervaren dan zijn collega uit de Eerste Wereldoorlog.

drs. J. Terpstra

luitenant-kolonel van de militair psychologische en sociologische dienst

Selecteert de KL wel eerlijk?

In menselijke samenlevingen zijn vrijwel altijd groepen te onderscheiden die een minder benijdenswaardige positie innemen. In Nederland zijn, evenals in andere westerse landen, doelgerichte maatregelen getroffen om de status van een aantal van die groepen te verbeteren. In het recente verleden betrof het vooral de lagere sociaal-economische milieus en de vrouwen. Door de instroom van buitenlanders zijn daarbij leden van etnische groepen gekomen.

Voor de psychologie levert dat een aantal belangrijke onderzoeksvragen op, zoals: Welke sociaal-psychologische problemen treden op bij het contact tussen verschillende bevolkingsgroepen? Hoe valt ongewenste discriminatie te voorkomen en te bestrijden? Zijn er bij selectie van personeel verschillen in testpresentaties tussen groepen en, zo ja, waaraan zijn die toe te schrijven?

De bovengenoemde maatschappelijke ontwikkelingen hebben ook de psychometrie niet onberoerd gelaten. De psychometrie levert het instrumentarium voor de psychologie, enerzijds de constructie van psychologische meetinstrumenten en studietoetsen die in psychologisch onderzoek en in de praktijk worden gebruikt, anderzijds de theorieën ter verklaring en beschrijving van test- en toetscores en van het gedrag dat personen vertonen bij het beantwoorden van test- en toetsvragen. Op het niveau van testscores wordt onderzoek gedaan naar de „eerlijkheid” van testgebruik. Op het niveau van testvragen wordt onderzoek gedaan naar vraagpartijdigheid, ook wel vraagonzuiverheid of item bias genoemd. Omdat de Koninklijke landmacht deel uitmaakt van de Nederlandse samenleving hebben veranderingen die zich binnen de samenleving voltrekken, invloed op de dagelijkse gang van zaken binnen de KL. Dat heeft onder meer gevolgen voor de wijze waarop de psychologische selectie in de KL plaatsvindt. De veranderingen die zich binnen de sa-

menleving voltrekken, zijn niet alleen van belang voor de psychometrische specialisten binnen de KL, maar voor de personele vulling van de gehele KL. De toegang tot functies in de KL wordt mede bepaald door de resultaten van de psychologische selectie. Zowel voor de KL als voor sollicitanten is het van belang dat de tijdens de psychologische selectie gebruikte tests „eerlijk”, en dat wil onder meer zeggen onpartijdig, meten.

Twee ontwikkelingen geven dit vraagstuk een grote actualiteit. In de eerste plaats zijn enkele jaren geleden in aansluiting op internationale ontwikkelingen in het kader van de emancipatie van de vrouw, de mogelijkheden voor mannen en vrouwen om te opteren voor een militaire functie gelijk gesteld (afb. 1). Voorts wordt verwacht dat in de komende jaren het aantal leden van een etnische minderheid dat voor een militaire functie opteert zal toenemen.

In het kader van de artikelen over activiteiten uit het functiegebied van de militair psychologische en sociologische dienst zullen in dit artikel achtereenvolgens aan de orde komen: de begrippen selectie en partijdigheid, de prestatieniveaus verschillen tussen mannen en vrouwen, de verschillen

Afb. 1 Integratie van de vrouw een steeds vertrouwder beeld . . .

tussen mannen en vrouwen bij de op het Selectiecentrum Koninklijke landmacht (SCKL) afgenomen prestatieniveautests en een korte beschrijving van een partijdigheidsonderzoek.

Selectie

In de voor Defensie geldende „regeling werving en selectie” wordt onder selectie verstaan: het geheel van activiteiten dat erop is gericht een beslissing te nemen omtrent een aanstelling. Tot de onderdelen van de selectieprocedure behoort een psychologisch onderzoek.

Nu zijn er personen die van een psychologisch onderzoek veel te veel verwachten. Een psychologische test zou als een soort röntgenapparaat in een mum van tijd de diepe roerselen der ziel onduidelzinnig bloot leggen. Dat is natuurlijk een ernstige misvatting. De opvatting dat uit het testgedrag geen enkele relatie naar ander toekomstig gedrag zou zijn te maken, is echter ook onjuist.

Praktijkonderzoek heeft genoegzaam aangetoond dat goede voorspellingen van prestaties en gedrag van mensen in een veelheid van situaties op basis van gemeten testprestaties of testgedrag mogelijk zijn.

Kennelijk liggen aan het menselijk gedrag genoeg gedragsconstanten ten grondslag om op grond van waarnemingen op een bepaald tijdstip en in een bepaalde (test)situatie iets te kunnen zeggen over gedrag op een ander (later) tijdstip in een andere situatie. Daarbij dienen twee dingen te worden opgemerkt. In de eerste plaats moet de voorspellende waarde voor elke nieuwe test, die een prestatieniveau of een persoonlijkheidseigenschap meet, opnieuw worden aangetoond. Dat eist zorgvuldig en vaak langdurig onderzoek in de praktijk. In de tweede plaats wordt het gedrag van mensen door zoveel (zowel interne als externe) factoren beïnvloed dat het uitgesloten is dat men al deze factoren zou kunnen onderkennen, laat staan de invloed daarvan voorspellen. Met andere woorden: uitspraken over toekomstig gedrag van mensen op grond van psychologisch onderzoek blijven kansuitspraken, waarbij in de meeste gevallen een verschil bestaat tussen waarschijnlijkheid en zekerheid.

Een test is dus niet pas bruikbaar als hij „zekerheid” biedt, maar als de kans op een juiste voor-

spelling — voor het gemak: de kans op een juiste selectie — zoveel groter is dan zonder test, dat hij de kosten rechtvaardigt. Daarbij geldt de conditie dat geen concessies worden gedaan aan regels voor verantwoord testgebruik, waaronder het recht van personen in gelijke gevallen gelijke kansen te krijgen. Discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, ras, geslacht, of op welke grond dan ook, is niet toegestaan.

Partijdigheid

In navolging van de VS valt in Nederland een toenemende belangstelling te constateren voor onderzoek dat verband houdt met de invloed van „cultuur” op de ontwikkeling en de aard van intellectuele vaardigheden. Onderzoek naar culturele invloeden op intellectuele prestaties kan zich niet meer beperken tot duidelijk verschillende culturele populaties (Europa of de VS versus Azië of Afrika), maar dient zich ook uit te strekken tot verschillende culturen binnen de grenzen van één land.

Personen die deelnemen aan een selectie voor een functie moeten in principe een gelijke kans hebben te worden uitverkoren. Partijdigheid bij het gebruik van tests heeft te maken met het bevoordelen resp. benadelen van deelnemers of groepen deelnemers. De bevoordeling kan plaatsvinden bij het interpreteren van testresultaten maar ook doordat tests vragen bevatten waarbij leden uit een groep A (bv. mannen), met hetzelfde vaardigheidsniveau als leden uit een groep B (bv. vrouwen), een hogere of lagere kans hebben een vraag goed te kunnen beantwoorden. Voorbeeld: zowel vrouwelijke als mannelijke leerlingen waarvan in de loop der jaren is vastgesteld dat zij gemiddeld een goed cijfer (8 of hoger) halen bij het vak wiskunde moeten dezelfde kans hebben een vraag bij een wiskunde-eindexamen goed te maken. Als naderhand bij onderzoek blijkt dat de groep goede mannelijke leerlingen deze vraag veel beter heeft beantwoord dan de groep goede vrouwelijke leerlingen, dan is er met die vraag iets aan de hand dat de groep goede vrouwelijke leerlingen heeft benadeeld.

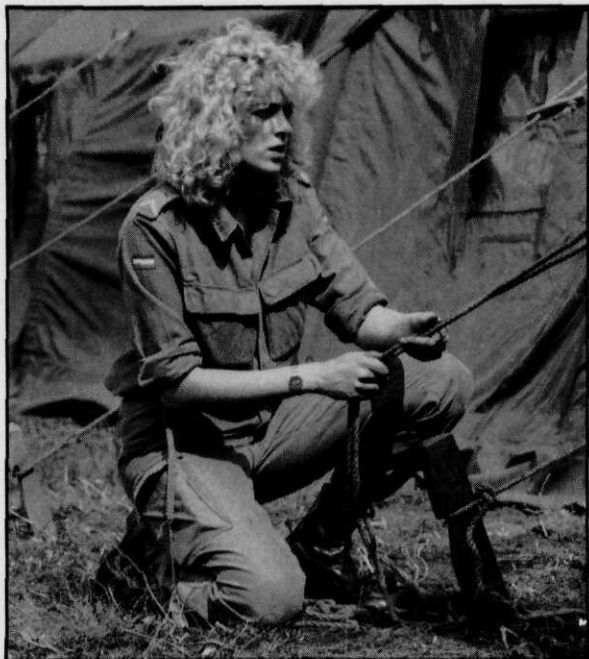
Met de binnenkomst, na 1960, van grote aantallen migranten uit landen rond de Middellandse Zee, uit Suriname en de Nederlandse Antillen, is partij-

digheidsonderzoek ook in Nederland van de grond gekomen. In strikte zin kunnen wij binnen dit kader niet meer spreken van „cross-cultureel” onderzoek. De leden van minderheidsgroepen kunnen immers veelal niet meer worden gerekend tot de cultuur waaruit zij afkomstig zijn: maar evenmin tot de cultuur van het land waarin zij thans leven. Naarmate zij langer in het nieuwe land verblijven en naarmate men langer opleidingen in het nieuwe land volgt verdwijnen culturele verschillen.

Dat is voor een eerlijke selectie in de KL van belang. Om te kunnen worden toegelaten tot een functie voor vrijwillig dienende militair dient de kandidaat onder meer de Nederlandse nationaliteit te hebben en te voldoen aan vooropleidingseisen. In de praktijk is geconstateerd dat een kandidaat die aan deze eisen voldoet al zo lang in Nederland verblijft dat, zo er al sprake is van culturele verschillen, in een test die verschillen geen invloed meer uitoefenen op de testresultaten van zo'n kandidaat. Dat blijkt o.m. uit een onderzoek van de Rijks Psychologische Dienst in 1984 naar de partijdigheid van de Politie-intelligentietestbatterij (die grote overeenkomsten vertoont met de door de KL toegepaste testbatterij) [1].

Hoewel op basis van het vorenstaande kan worden aangenomen dat de KL jegens etnische minder-

Afb. 3 Gelijke mogelijkheden voor mannen en vrouwen om te opteren voor een militaire functie . . .

Afb. 2 Steeds meer leden van etnische minderheidsgroepen dienen als dienstplichtige . . .

heidsgroepen eerlijk selecteert is het toch gewenst door aanvullend onderzoek in de KL daarover volledige zekerheid te verkrijgen. Een probleem wordt gevormd door het feit dat, hoewel steeds meer leden van etnische minderheidsgroepen als dienstplichtige in de KL dienen, het aantal kandidaten dat zich aanmeldt voor selectie tot beroepsmilitair gering is (afb. 2). De plannen nog in 1988 in de KL een onderzoek naar testpartijdigheid jegens leden van etnische minderheidsgroepen te starten, zullen echter, gezien het geringe aanbod van kandidaten, pas over een paar jaar tot bruikbare uitkomsten kunnen leiden.

Technisch gezien zal zo'n onderzoek weinig problemen opleveren. In 1986 is er binnen de KL al onderzoekservaring opgedaan met betrekking tot een onpartijdige selectie van vrouwen. De KL had behoefte aan die onderzoekservaring omdat, in aansluiting op internationale ontwikkelingen in het kader van de emancipatie van de vrouw, de mogelijkheden voor mannen en vrouwen om te opteren voor een militaire functie werden gelijkgesteld (afb. 3).

Sindsdien is op het SCKL de nodige ervaring opgedaan met de selectie van mannen en vrouwen. Daarbij is opgevallen dat vrouwen op een aantal prestatieniveautests lager scoren dan mannen [2]. Alvorens in te gaan op de opzet en resultaten van het in de KL uitgevoerde partijdigheidsonderzoek, is het gewenst eerst aandacht te besteden aan wat tot nu toe bekend is over prestatieniveaus verschillen tussen mannen en vrouwen.

Prestatieniveaus verschillen tussen mannen en vrouwen

Dat mannen en vrouwen niet alleen op lichamelijke kenmerken kunnen verschillen maar ook op het gebied van psychologische prestatieniveaus blijkt uit verschillende onderzoeken. Zo heeft Jensen

empirische onderzoeken behandeld die sekseverschillen in geteste vaardigheden aan het licht hebben gebracht [3]. Daaruit blijkt dat onderzoeken naar intelligentie hebben aangetoond dat er in dit opzicht nauwelijks verschil is tussen mannen en vrouwen. In de verschillende onderzoeken vond Jensen twee soorten vaardigheden die consistent significante verschillen vertonen in het voordeel van mannen zonder dat die verschillen het gevolg zijn van testpartijdigheid. Deze twee vaardigheden zijn: analytisch ruimtelijk inzicht en het vermogen tot mathematisch of kwantitatief redeneren. Tyler concludeert dat zorgvuldig samengestelde intelligentietests in de eindscores geen significante verschillen tussen mannen en vrouwen opleveren [4]. Er is echter wel enig verschil in de verdeling van de scores over verschillende terreinen van intelligent gedrag. Vrouwen blijken meer verbaal en mannen meer wiskundig begaafd te zijn. Vrouwen halen hogere scores op tests die tempo en nauwkeurigheid meten. Mannen halen hogere scores op tests die ruimtelijk inzicht en tests die technisch inzicht meten. In Nederland vonden Lucassen en Evers overeenkomstige resultaten bij een partijdigheidsonderzoek van acht subtests van de Differentiële-aanlegtestserie (versie 1983) tussen jongens en meisjes [5].

Over de oorzaak van de verschillen zijn enkele veronderstellingen geuit. Dijkstra behandelt een aantal theorieën waarin de sekseverschillen worden verklaard [6].

Ten eerste bestaat er een theorie over de stereotype rolpatronen van mannen en vrouwen. Heel algemeen stelt deze theorie dat de gezinsstructuur en de opvoedingsstijl van de ouders verantwoordelijk zijn voor psychologische sekseverschillen. Deze factoren zorgen ervoor dat kinderen op jonge leeftijd al op grond van sociale categorieën man-vrouw stereotype denkschema's ontwikkelen. Dat uit zich in verwachtingspatronen over hoe mannen resp. vrouwen zich horen te gedragen. En omdat de meeste mensen liever niet willen opvallen, gedragen ze zich volgens de verwachtingspatronen en vervullen op die manier hun eigen stereotype sekserol.

Een andere theorie haakt in op de verschillen die al bij de geboorte bestaan. Zonder dat de omgeving invloed heeft kunnen uitoefenen bestaan er vanaf de geboorte sekseverschillen, die zelfs in de biochemie van iedere lichaamscel zijn terug te vin-

den. Ze uiten zich in een aantal sekse specifieke eigenschappen: jongens zijn gevoeliger voor visuele prikkels, meisjes voor auditieve (gehoor). Omdat grove motorische bewegingen een beroep doen op de integratie tussen het visuele systeem en de motoriek heeft de gevoeligheid voor visuele prikkels tot gevolg dat jongens meer controle krijgen over de grove motorische bewegingen van grote spiergroepen. Vanwege de integratie van het auditieve systeem en de motoriek ontwikkelt de fijne motoriek zich daarentegen bij vrouwen beter. Deze verschillen in motorische ontwikkeling hebben gevolgen voor de latere ontwikkeling van hogere intellectuele functies.

Dieper ingaan op genoemde en andere theorieën valt buiten het bestek van dit artikel. De theorieën bevatten geen alles uitsluitende ultieme verklaringen, maar vormen bijdragen aan een beter inzicht in de achtergronden van geobserveerde sekseverschillen.

Al met al mag zeker niet worden gesteld dat er overal waar in een selectie verschillen in resultaten tussen mannen en vrouwen worden gevonden, sprake is van partijdigheid. Het gaat bij selectie om het vaststellen van de geschiktheid van een persoon voor een functie, gebaseerd op de desbetreffende functie-eisen. Vrouwen blijken over vaardigheden te beschikken die hen gemiddeld meer geschikt maken voor sommige functies, terwijl mannen gemiddeld geschikter zijn voor andere functies. In dit kader kwam professor Hofstee tijdens een symposium over selectie met het volgende op fysieke eigenschappen gebaseerde voorbeeld (een analogie met psychologische eigenschappen is eenvoudig te maken). Het zal een ieder duidelijk zijn dat bij een selectie voor een functie in een zangkoor waarvoor de kandidaat de lage C moet kunnen halen, er geen sprake is van partijdigheid als vrouwen tijdens de selectie bij het zingen van de lage C niet of nauwelijks aan de eis zullen voldoen.

Verschillen tussen mannen en vrouwen bij de op het SCKL afgenomen prestatieniveautests

In deze paragraaf zullen wij de resultaten van een onderzoek onder 842 kandidaten behandelen. Aan de orde is de vraag in hoeverre de scores van mannen en vrouwen verschillen op de tijdens de

psychologische selectie afgenomen prestatieniveautests.

Voor het onderzoek is een steekproef genomen bestaande uit kandidaten die in 1984 en 1985 door het SCKL zijn geselecteerd voor een plaats op de KMA, het OCOsd, de KMS of voor een opleiding tot KVV-officier. De onderverdeling naar de door de kandidaten gewenste opleiding is: 146 KMA, 276 OCOsd, 128 KVV-officier en 292 KMS. Van elke opleiding zijn evenveel vrouwen als mannen in de steekproef opgenomen. Het onderzoek richtte zich op de zeven prestatieniveautests die tijdens de selectie zijn afgenomen.

— Bij de REKENTEST moet de kandidaat diverse rekenopgaven maken, die deels met inzicht, deels met cijfervaardigheid kunnen worden opgelost.

— De TAALTEST bestaat uit twee delen: in het eerste deel moeten woorden worden aangevuld zodat de spelling correct is, in het tweede deel moeten woorden worden ingevuld zodat goede zinnen en een goed lopend verhaal ontstaan.

— Bij de PRAKTISCH-INZICHTTEST moeten de kandidaten diverse praktisch-mechanische en eenvoudige natuurkundige problemen oplossen.

— Bij de INTELLIGENTIETEST moet de proefpersoon één van de figuurtjes kiezen die onder een grote figuur zijn weergegeven. Het figuurtje dient zo in de grote figuur te passen, dat het deze precies aanvult, m.a.w.: dat de figuur één geheel wordt.

— Bij de ADMINISTRATIEVE-OPDRACHTENTEST moeten de kandidaten in korte tijd verschillende opdrachten uitvoeren: achtereenvolgens moeten zij controleren, klassificeren, coderen en alfabetiseren; het is een vorm van een snelheids- en nauwkeurigheidstest.

— Bij de OTIS maakt de kandidaat verschillende soorten opgaven, waarbij elke opgave een bijdra-

ge vormt tot het vaststellen van de algemene intelligentie.

— Bij de PRAKTISCH-TECHNISCH-INZICHTTEST moeten de kandidaten diverse natuurkundige en praktisch-mechanische problemen oplossen.

De Praktisch-inzichttest en de Praktisch-technisch-inzichttest hebben de pretentie dezelfde vaardigheid te meten.

In tabel 1 zijn de gemiddelde resultaten per prestatieniveautest voor mannen en vrouwen vermeld. De resultaten van het onderzoek vertonen geen afwijkingen van hetgeen bij eerdere onderzoeken door anderen is gevonden. Op de OTIS en de Intelligentietest zijn de gemiddelden voor mannen nagenoeg gelijk aan die voor vrouwen, de afwijkingen zijn gering. Op de Taaltest en de Administratieve-opdrachtentest (snelheid en nauwkeurigheid) zijn de gemiddelden voor vrouwen iets hoger dan voor mannen. Bij de Rekentest is het gemiddelde voor mannen wat hoger dan voor vrouwen. Nogal grote verschillen in gemiddelde treffen wij aan bij de Praktisch-inzichttest en de Praktisch-technisch-inzichttest. Verschillen die zeker niet kunnen worden verklaard door het geobserveerde minimale verschil in intelligentiescores. Deze verschillen maakten het dan ook gewenst nader onderzoek te verrichten naar de vraag in hoeverre er sprake is van een echt verschil tussen mannen en vrouwen op de gemeten vaardigheid praktisch-technisch inzicht en/of dat er sprake is van onzuiverheid in de vragen, zodat vrouwen worden benadeeld.

Partijdigheidsonderzoek

Uit het in 1982 verschenen handboek met methoden voor het opsporen van test- en vraagpartijdigheid is als methode van onderzoek Camilli's „Chikwadraat full-methode" gekozen. Daarbij worden de testresultaten van een groep verdeeld in verschillende vaardigheidsniveaus (bv. voldoende versus onvoldoende). De resultaten van groepen met overeenkomstige vaardigheidsniveaus worden vervolgens met statistische technieken vergeleken. Een probleem bij deze methode wordt gevormd door het feit dat, indien een test veel onzuivere vragen bevat, de totaalscore op zo'n test dan ook snel onzuiver zal zijn.

Conform het adagium „één methode is geen me-

Tab. 1 Gemiddelde resultaten per SCKL-prestatieniveautest voor mannen en vrouwen

Prestatieniveautest	MANNEN		VROUWEN	
	Gemiddelde	Standaardafwijking	Gemiddelde	Standaardafwijking
Intelligentie	30,87	4,21	30,39	4,32
OTIS	24,12	7,19	23,96	7,26
Rekenen	16,52	5,10	14,87	4,96
Taal	54,10	8,63	55,26	8,03
Adm. opdrachten	57,68	12,34	60,37	12,63
Praktisch inzicht	15,31	6,79	9,68	5,58
Praktisch-techn. inzicht	23,12	9,54	15,19	8,03

thode", is aanvullend gekozen voor een in Nederland ontwikkelde „Iteratieve logit bias detectie-methode". Deze elimineert iteratief (stap voor stap) partijdige vragen, past het vaardigheidsniveau aan en voert controles uit op voorgaande stappen.

In beide methoden wordt uitgegaan van vier vaardigheidsniveaus waarbij vragen op elk vaardigheidsniveau partijdig kunnen zijn tegen dezelfde groep personen. Indien dezelfde vraag op het ene vaardigheidsniveau de ene groep benadeelt en op een ander vaardigheidsniveau de andere groep benadeelt, dan wordt zo'n vraag in tabel 2 gemengd partijdig genoemd. In het partijdigheidsonderzoek zijn de beide methoden onafhankelijk toegepast op de Praktisch-technisch-inzichttest en op de Praktisch-inzichttest. In tabel 2 zijn de resultaten in de vorm van het aantal partijdige vragen per test en per onderzoeksmethode vermeld.

Nadat het onderzoek eerst over de hele onderzoekspopulatie is gehouden, is het onderzoek voor de groepen KMA, OCOSD en KMS afzonderlijk herhaald. Na analyse van alle onderzoeksgegevens bleek dat de Praktisch-inzichttest en de Praktisch-technisch-inzichttest samen 38 partijdige vragen bevatten. In 33 van de 38 vragen worden vrouwen benadeeld. Zo bleek een vraag waarin moest worden aangegeven welke baan door de lucht een afgeworpen bom uit een vliegtuig volgt, vrouwen te benadelen. Daarentegen bleek een vraag over het moment waarop een kogelslingerbaar zijn slinger moet loslaten om de kogel in de richting van een vastgesteld doel te laten gaan, mannen te benadelen.

Door een panel van vier deskundigen zijn de partijdige vragen aan een inhoudsanalyse onderworpen. In tegenstelling tot de bevindingen van Lucassen [4] lijkt de partijdigheid van de vragen niet samen te hangen met het moeilijkheidsniveau van de vragen. Wel wordt overeenkomst geconstateerd met betrekking tot de conclusie dat voor veel van de gevonden gevallen van partijdigheid geen inhoudelijk bevredigende psychologische verklaring kan worden gevonden. Natuurlijk kan men vermoeden dat opvoeding, en in het algemeen het socialisatieproces, voor de grote verschillen hebben gezorgd. Dergelijke verklaringen hebben een verleidelijke eenvoud, maar zij zijn veelal te globaal, wellicht onvolledig, en moeilijk empirisch te onderbouwen. Meer onderzoek is nodig voordat

Tab. 2 Aantal partijdige vragen per test per onderzoeksmethode

Test	Aantal vragen	Tegen mannen	Tegen vrouwen	Gemengd
<i>Chi-kwadraat full-methode</i>				
Praktisch inzicht	36	2	4	1
Praktisch-techn. inzicht	52	5	8	0
<i>Iteratieve logit bias detectiemethode</i>				
Praktisch inzicht	36	0	12	1
Praktisch-techn. inzicht	52	3	21	1

men feiten als de vorenstaande met vrucht kan interpreteren.

Gevolgen van de vraagpartijdigheid

Welke de oorzaken van seksepartijdigheid ook mogen zijn, de gevolgen voor het scoreprofiel van mannen en vrouwen laten zich met behulp van statistische technieken eenvoudig vaststellen. Per test ontstaan een verdeling en een gemiddelde van testresultaten voor mannen en een verdeling en een gemiddelde voor vrouwen. Deze verdelingen en gemiddelden mogen niet zonder meer met elkaar worden vergeleken.

Eerst dient van alle personen een z-score te worden berekend, gebaseerd op het gemiddelde en de standaardafwijking van alle testresultaten (mannen en vrouwen te zamen) [z-score: statistische rekenmethodiek om ongelijke grootheden met elkaar te kunnen vergelijken]. Vervolgens worden de gemiddelde z-score van mannen en de gemiddelde z-score van vrouwen berekend. In tabel 3 staan in de kolommen man en vrouw de gemiddelde z-scores vermeld. Nadat de resultaten van alle partijdige vragen zijn verwijderd, zijn opnieuw z-scores berekend. Deze gemiddelden voor mannen en vrouwen zijn in tabel 3 in de kolommen onder „na verwijdering" vermeld. Indien wij de man/vrouw-kolommen vóór en na verwijdering vergelijken dan constateren wij dat de verschillen in gemiddelde z-scores tussen mannen en vrouwen

Tab. 3 Gemiddelde z-scores van mannen en vrouwen per test, vóór en ná het verwijderen van partijdige vragen

Test	Vóór verwijdering			Na verwijdering		
	man	vrouw	t	man	vrouw	t
Praktisch inzicht	+0,41	-0,41	13,04	+0,18	-0,18	5,21
Praktisch-techn. inzicht	+0,41	-0,41	13,05	+0,22	-0,22	6,52

voor beide tests zijn verminderd na verwijdering van de partijdige vragen.

Bij het interpreteren van de verschillen in gemiddelde z-scores is het van belang te weten wat de rol van het toeval is geweest. Daarvoor is een t-toets-statistiek uitgevoerd. In tabel 3 staan in de kolommen onder t de verschillende t-waarden vermeld. Deze waarden zijn van dien aard dat het ook na verwijdering van de partijdige vragen gesignaleerde verschil tussen mannen en vrouwen voor minder dan 1% aan de rol van het toeval kan worden toegeschreven.

Door de toegepaste methoden is het aannemelijk dat de hier gevonden verschillen op reële verschillen tussen mannen en vrouwen duiden, die niet aan seksspecifieke eigenaardigheden van de test kunnen worden toegeschreven, en die ook niet zijn terug te voeren op algemene intelligentieverschillen, gezien de afwezigheid van verschillen op de Intelligientietest en de OTIS. De gevonden resultaten komen overeen met de resultaten van buiten de KL uitgevoerd onderzoek.

Van belang is dat bij handhaving van de Praktisch-technisch-inzichttest en de Praktisch-inzichttest vrouwen te lage scores krijgen. Dat is ten opzichte van de sollicitant oneerlijk en voor de vulling van de KL met voldoende geschikte vrouwelijke militairen nadelig. Derhalve hebben de onderzoekre-

sultaten op korte termijn geleid tot het formuleren van zeven maatregelen die elk in een bepaalde mate een bijdrage kunnen leveren aan het onpartijdig meten van praktisch-technisch inzicht. Na beschouwing, vergelijking en toetsing van de zeven maatregelen is gekozen voor de maatregel om de Praktisch-inzichttest en de Praktisch-technisch-inzichttest op een wetenschappelijk verantwoorde wijze te modificeren tot één sekse-onpartijdige Praktisch-technisch-inzichttest. Rekening houdend met alle onderzoekresultaten zijn 45 van de 88 vragen opgenomen in de gemodificeerde Praktisch-technisch-inzichttest, die nu sedert oktober 1986 op het SCKL wordt afgenomen.

Voor de toekomst hebben de onderzoekresultaten geleid tot het toevoegen van het criterium sekse-onpartijdigheid aan de keuzecriteria voor nieuwe tests voor het SCKL. Zo is in januari 1988 een nieuwe testbatterij voor het prestatieniveauge-deelte in gebruik genomen die aan deze eis voldoet. Dat betekent dat alle bij het SCKL afgenomen prestatieniveautests sekse-onpartijdig zijn.

De psychologische selectieprocedure op het SCKL kan de toets der kritiek doorstaan; zowel mannen als vrouwen krijgen, in gelijke gevallen, een gelijke kans. Dat betekent dat wij de in de titel van dit artikel opgenomen vraag volmondig met ja kunnen beantwoorden: de KL selecteert eerlijk.

Literatuur

1. T. J. Dutman — Selectie van alloctonen bij de gemeentepolitie. *Kwartaalschrift Rijks Psychologische Dienst* 9(1987)(2)14.
 2. G. J. C. Roozendaal — Vrouwen in gevechtsfuncties. *Mil. Spect.* 154(1985)(9)415.
 3. A. R. Jensen — *Bias in mental testing*. Free Press, New York (1980).
 4. L. E. Tyler — *De psychologische test*. Spectrum, Utrecht (1965).
 5. W. I. Lucassen en A. Evers — *Oorzaken en gevolgen van sexe-partijdigheid in de DAT 83* (voordr. psychologencongres) Ede (1984).
 6. P. Dijkstra — Leerproblemen en sekseverschillen. *Psychologie* (1987)(9)16.
 7. R. A. Berk (ed) — *Handbook of methods for detecting test bias*. John Hopkins Univ. Press, Baltimore (1982).
 8. J. Terpstra — *Sekse(on)partijdig testen: onderzoek en toepassing* (intern rapp. 86-06). Afd. Gedragwetenschappen DPKL, Den Haag (1986).
-

Zelfbeheer bij Defensie

Op een breed front naar meer decentraal beheer

Ook bij Defensie is de als „remedie voor vele kwalen” voor de Rijksoverheid geïntroduceerde managementconceptie „zelfbeheer” aangeslagen. Mede door de positieve resultaten uit speciaal ingerichte „proeftuinen” voor zelfbeheer bij dit ministerie is recent vanuit vele andere delen van de Defensieorganisatie, ook van operationele aard, de vraag gesteld of kan worden overgegaan tot de invoering van zelfbeheer. In een tijdelijke werkgroep van Defensiemedewerkers is in opdracht van de Defensieraad een rapport met de bovenstaande titel opgesteld, dat een belangrijk hulpmiddel kan zijn om de verdere invoering van zelfbeheer binnen de Defensieorganisatie te stimuleren en te structureren. Dit artikel is voor een belangrijk deel gebaseerd op het bedoelde rapport.¹

Ontwikkelingen bij Defensie

Defensie is in de afgelopen jaren onderworpen geweest aan een aantal veranderingsoperaties, steeds gericht op een beter functioneren van dit ministerie. Genoemd kunnen worden: deregulering, reorganisatie personeelsfunctie, Doel 88 en KM 2000. Eén van de uitgangspunten bij reorganisaties bij Defensie is het beginsel „decentraal, tenzij . . .”. Daarmee wordt beoogd dat de verantwoordelijkheid voor de uitvoering van het in veel gevallen centraal geformuleerde Defensiebeleid waar mogelijk wordt gedecentraliseerd. Taken,

* Resp. hoofd afd. Organisatie- en Informatieadviezen van de Directie Organisatie en Informatie (Mindef) en vaandrig van de technische dienst, werkzaam op dezelfde afdeling.

¹ De auteurs waren resp. lid en lid-secretaris van bedoelde werkgroep. Overige leden: drs. W. J. M. Bunnik, plv. secretaris. (tvs voorz.), ktza drs. G. Brand (DGE&F), drs. M. J. M. Alkemade (DGP), ktze R. J. Meijer (DGM), mr. R. M. Zijderveld (DGM), F. Smit ra (KL), lkol drs. B. A. Zonnenberg (KLu), drs. H. Hendriks (KM), G. J. de Jager ra (DEFAC). Het rapport is op aanvraag verkrijgbaar bij de DOI van het ministerie, tel. (070) 18 71 24.

bevoegdheden en verantwoordelijkheden zullen verschuiven, zowel van de Centrale Organisatie naar de krijgsmachtdelen als van hoge naar lage niveaus binnen de verschillende delen van de organisatie.

Zelfbeheer in grote lijnen

In het kader van de heroverwegingen werd in 1983 „zelfbeheer” als nieuwe managementconceptie voor de overheid geïntroduceerd. Zelfbeheer komt in hoofdlijnen neer op een verschuiving van taken, bevoegdheden en daaraan gekoppelde verantwoordelijkheden inzake zogeheten beheersfuncties naar een zo laag mogelijk niveau van lijnmanagement. Onder beheersfuncties worden verstaan functies op het gebied van personeel, informatie, organisatie, financiën, aanschaffingen en huisvesting, afgekort bekend als PIOFAH-functies. Een „zelfbeherende” manager is binnen bepaalde randvoorwaarden (bv. op financieel-economisch terrein) bevoegd de „productie” van het desbetreffende deel van de organisatie zelfstandig te beheren, te regelen en te sturen.²

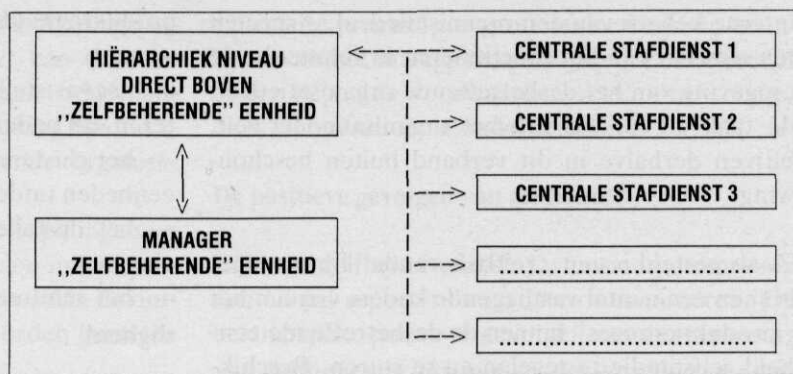
Een centraal element bij zelfbeheer is een in beginsel jaarlijks af te sluiten overeenkomst tussen de „zelfbeherende” manager en diens direct in de lijn opvolgende hiërarchieke chef: het managementcontract. In dit contract staat enerzijds zo concreet mogelijk omschreven welke activiteiten resp. productie van de desbetreffende organisatie-eenheid worden/wordt verwacht; anderzijds wordt aangegeven welke bevoegdheden worden overgedragen en welke middelen beschikbaar

² Voor meer informatie over achtergronden en inhoud van zelfbeheer zie de rapporten: *Zelfbeheer*, van de heroverwegingswerkgroep „Verbetering van de bedrijfsvoering bij de overheid” (dec 1983), en *Kompas voor zelfbeheer, een nieuwe koers voor de bedrijfsvoering in de rijksdienst*, van de Werkgroep Zelfbeheer II (mei 1985).

Contractrelaties binnen Defensie

↔ contract

↔ overeenstemming

worden gesteld. Bij dit laatste kan bv. worden gedacht aan financiële middelen, vastgelegd in de vorm van budgetten: een budget voor personeel, onderverdeeld in subbudgetten voor bv. uitzendkrachten, overwerk en opleidingen, een budget voor materiële middelen enz. In het contract worden tevens afspraken gemaakt over de wijze waarop door het „lage” niveau verantwoording wordt afgelegd over de uitvoering van de taken en over het gebruik van de bevoegdheden en middelen. Na afloop van de contractperiode zal moeten worden beoordeeld of de toegekende bevoegdheden en de beschikbaar gestelde middelen op een juiste, doelmatige wijze zijn gebruikt.

„Proeftuinen” voor zelfbeheer

In de afgelopen jaren is bij de Rijksoverheid een aantal zogeheten „proeftuinen” voor zelfbeheer ingesteld, waarin met deze vorm van management wordt (resp. werd) geëxperimenteerd. De resultaten van die experimenten zijn overwegend positief te noemen.³

Ook bij Defensie is een begin gemaakt met zelfbeheer. Per 1 januari 1987 zijn twee proeftuinen ingericht: het Marine Elektronisch en Optisch Bedrijf (MEOB) en de beleidssector van het Directoraat-Generaal Materieel. Twee zeer uiteenlopende onderdelen van de Defensieorganisatie, zowel naar takenpakket als naar grootte, maar juist vanwege die diversiteit gekozen om de conceptie zelfbeheer in zeer verschillende omgevingsomstandigheden te kunnen testen. De ervaringen van en met de beide proeftuinen, begeleid door de Stuurgroep Zelfbeheer (Stuzeb), zijn tot op heden per saldo gunstig.

³ Zie bv. *Eindrapport* van de Interdepartementale begeleidingsgroep zelfbeheer IBZ (mei 1988).

Contracten tussen twee partijen

De ervaringen met zelfbeheer bij Defensie en bij andere departementen leiden onder meer tot de conclusie dat zal moeten worden gestreefd naar zelfbeheercontracten tussen slechts twee partijen, een „hoog” en een „laag” hiërarchiek niveau. Het opstellen van contracten tussen meer dan twee partners, in casu de desbetreffende hiërarchieke niveaus en één of meer centrale stafdiensten of functionele directies (personeel, financiën enz.), is tot op heden veelal de sterk vertragende en complicerende praktijk.

De opstelling van contracten tussen uitsluitend hiërarchieke niveaus impliceert dat ten aanzien van functionele bevoegdheden overeenstemming zal moeten bestaan tussen de „hoge” contractpartner en de desbetreffende centrale stafdiensten. De „hoge” contractpartner kan immers niet zonder meer afspraken met een hiërarchiek ondergeschikt niveau maken ten aanzien van aspecten, die tot het competentiegebied van centrale stafdiensten behoren. Het feit dat de „lage” contractpartner ten aanzien van de uitvoering van het contract slechts verantwoording schuldig is aan de andere contractpartner, het „hoge” hiërarchieke niveau, onderstreept nog eens het belang van de in het vorenstaande bedoelde overeenstemming. Het beoogde patroon van contractrelaties binnen Defensie is in bovenstaand schema weergegeven.

Zelfbeheer: welke taken en bevoegdheden?

Bij het overdragen van taken en bevoegdheden naar een zo laag mogelijk managementniveau gaat het om de eerder genoemde zogeheten PIO-FAH-functies: taken en bevoegdheden inzake het

interne beheer van een organisatiedeel. Aspecten aanzien van het functioneren in relatie tot de omgeving van het desbetreffende organisatiedeel, de taak en functie van het organisatiedeel zelf, blijven derhalve in dit verband buiten beschouwing.

Zoals gesteld is een „zelfbeherende” lijnmanager binnen een aantal vastliggende kaders vrij om het „productieproces” binnen de desbetreffende eenheid zelfstandig te regelen en te sturen. Beschikbaar gestelde budgetten mogen in beginsel naar eigen inzicht worden gebruikt. Ook zal veelal binnen en tussen (deel)budgetten „geschoven” kunnen worden. De grotere verantwoordelijkheid op het lage niveau kan en moet leiden tot meer inzet, vindingrijkheid en kostenbewust denken bij zowel de manager als bij de medewerkers.

Ten aanzien van de verschillende PIOFAH-functies kan men denken aan bv. de volgende overdraagbare taken en bevoegdheden.

Personeel

[NB. De onderstaande voorbeelden gelden slechts voor burgerpersoneel; met het oog op de bijzondere rechtspositie van militair personeel wordt voor die categorie gewerkt aan nadere richtlijnen ten aanzien van de toepassing van zelfbeheer.]

- het toekennen van een (extra) periodieke salarisverhoging;
- werving en selectie van interne en externe sollicitanten t/m schaal (x);
- het inschakelen van uitzendkrachten;
- het verlenen van vakantie en buitengewoon verlof.

Informatie

- het (doen) onderzoeken en vaststellen van de interne informatiebehoefte;
- het inrichten van de informatievoorziening (informatiestromen);
- het inzetten van automatiseringsmiddelen;
- het inhuren van externe „informatiedeskundigheid”.

Organisatie

- het beslissen ten aanzien van de inzet van de

- produktiemiddelen (en de prioriteitstelling daartussen);
- het vaststellen van taakonderdelen en het clusteren van onderdelen tot functies;
- het clusteren van functies tot organisatorische eenheden (afdelingen, bureaus, enz.);
- het opstellen van orgaan- en functiebeschrijvingen;
- het inhuren van externe „organisatiedeskundigheid”.

Financiën

- het verschuiven binnen het (. . .-)budget;
- het tot maximaal (x)% verschuiven van het (. . .-)budget naar het (. . .-)budget, mits de som van de budgetten niet wordt overschreden;
- het verrichten van betalingen;
- het beheer van een (kleine) kas ten behoeve van (. . .).

Aanschaffingen (materieel)

- het aanschaffen van bureaubehoeften;
- het aanschaffen van meubilair;
- het aangaan van abonnementen op kranten en tijdschriften;
- het aanschaffen van kantoormachines.

Huisvesting

- het „normaal” (doen) onderhouden van onroerend goed;
- het „renovatief” doen onderhouden van onroerend goed;
- het beslissen tot nieuwbouw, tot een maximum van $f(. . .)$ per geval.

De overdracht van taken en bevoegdheden zal in een aantal gevallen gepaard moeten gaan met overgang van personeel van centrale stafdiensten naar decentrale eenheden. De omvang van centrale stafdiensten/functionele directies kan op termijn afnemen. De invoering van zelfbeheer zal voor de organisatie als geheel in beginsel minimaal budgettair-neutraal moeten plaatsvinden.

Zelfbeheer: nadere kanttekeningen

Afgezien van enkele algemene uitgangspunten is

zelfbeheer maatwerk, geen confectie. Over de inhoud van het managementcontract kan door de desbetreffende partijen zelf worden onderhandeld, waardoor een optimale aansluiting op de karakteristieken van het desbetreffende organisatiedeel kan worden bereikt.

In grote lijnen zullen met name de bepalingen op het gebied van de financiële middelen in een contract worden bepaald door de mate waarin de output van een organisatiedeel kan worden gemeten of kan worden geoperationaliseerd.

In een managementcontract kan worden bepaald dat bij gebleken efficiencyverhoging in een zelfbeheersituatie de behaalde „efficiencywinst” voor een deel direct of indirect ten goede komt aan het desbetreffende organisatiedeel. Vanzelfsprekend dient in een managementcontract te zijn bepaald wat de consequenties zijn indien de overeengekomen productie niet wordt gerealiseerd en/of indien de toegekende financiële middelen worden overschreden. Het mogen „behouden” van een deel van eventuele niet-structurele budgetoverschotten voor het „eigen” organisatiedeel wordt bij de toepassing van zelfbeheer in het algemeen als een belangrijke, positief werkende prikkel ervaren.

Verschuivingen in het personeelsbestand, herschikkingen tussen uitgaven voor personeel en materieel, meer uitgaven voor opleiding, minder voor dienstreizen of representatie, een wijziging in de inrichting van de organisatie: zie hier een greep uit de toepassingsmogelijkheden van de bovengenoemde, te delegeren bevoegdheden. De manager dient de ruimte te krijgen om de vooraf met het „hoge” niveau overeengekomen output van het desbetreffende deel van de organisatie op een zo efficiënt mogelijke wijze te kunnen leveren.

Waar kan zelfbeheer toepassing vinden?

De toepassing van zelfbeheer als conceptie voor de bedrijfsvoering hoeft niet beperkt te blijven tot organisatiedelen, waarvan zowel de input als de output concreet meetbaar en/of kwantificeerbaar zijn (zoals het geval is of zou moeten zijn bij de zogeheten „Defensiebedrijven”). Ook bij beleidsdirecties en stafafdelingen, waarvan de output niet of niet zinvol meetbaar is, is zelfbeheer in principe mogelijk. Vanzelfsprekend zal de aard van het

„primaire proces” van grote invloed zijn op de inhoud van het managementcontract. Zelfbeheer is onder bepaalde voorwaarden zeker ook toepasbaar bij operationele onderdelen.

De positieve gevolgen van zelfbeheer

Effectief zelfbeheer zal de Defensieorganisatie op een aantal aspecten beter laten functioneren. De belangrijkste positieve gevolgen van de toepassing van zelfbeheer kunnen als volgt worden samengevat:

- a. de motivatie van de „zelfbeherende” managers en hun medewerkers wordt groter, er ontstaat meer plezier in het werk;
- b. er komt meer ruimte voor eigen initiatief bij het „lage” management;
- c. besluitvorming kan sneller plaatsvinden, hetgeen zal leiden tot een flexibeler organisatie;
- d. er zal minder bureaucratie zijn;
- e. via een vergroting van het kostenbesef op decentraal niveau zal een grotere doelmatigheid worden bereikt.

De cultuur als belangrijkste succesfactor

Wil zelfbeheer als vorm van management binnen Defensie echt effectief zijn, dan zal in het bijzonder de cultuur binnen de organisatie voor de toepassing van deze managementconceptie rijp moeten zijn. Hoge hiërarchieke niveaus en centrale stafdiensten dienen bereid te zijn metterdaad tot overdracht van taken en bevoegdheden over te gaan. Men zal zich moeten kunnen schikken in een meer afstandelijke rol, waarin geen plaats is voor controle op details. Uiteraard zal men op lage hiërarchieke niveaus in staat en bereid moeten zijn de ruimere bevoegdheden naar behoren uit te oefenen. Er zal veel begeleiding noodzakelijk zijn, bv. in de vorm van cursussen.

Zelfbeheer: sturing op hoofdlijnen

Sturing op hoofdlijnen door de „hoge” contractpartner is één der kernpunten van zelfbeheer. In het contract zal moeten zijn bepaald dat de „lage” partner periodiek over een aantal zaken rapporteert aan de aan de contractuele wederpartij. Het afleggen van verantwoording door de „lage” con-

tractpartner zal in een aantal gevallen tot rapporteren beperkt kunnen blijven. Eens per jaar zal in de meeste gevallen echter ook concreet moeten worden „afgerekend”: de gerealiseerde produktie van het desbetreffende deel van de organisatie wordt vergeleken met de vooraf overeengekomen produktie en de uitputting van de budgetten wordt bepaald. Op basis van het contract kan bij afwijkingen tot (positieve dan wel negatieve) actie worden besloten.

In beginsel zal moeten worden getracht de rapportageplicht, zowel qua omvang als qua frequentie, zo beperkt mogelijk te houden. Zelfbeheer moet werkelijk *zelfbeheer* kunnen zijn, te kwalificeren als „vrijheid in (beperkte) gebondenheid”. Het via contractbepalingen dwingen tot rapporteren over detailzaken tast de kern van zelfbeheer aan, bezorgt de „zelfbeherende” manager onno-

dig en ongewenst extra werk en veroorzaakt als het ware reeds bij voorbaat nieuwe bureaucratische structuren. Het is juist die organisatorische verstarring waarvoor zelfbeheer een oplossing kan zijn!

Slot

Zelfbeheer is niet alleen in theorie een succesvolle managementconceptie, ook bij praktische toepassingen blijken de ervaringen overwegend positief te zijn. Bij een juiste toepassing zal zelfbeheer de ook bij defensie zo gewenste decentralisatie en de-regulering stimuleren. Zelfbeheer wordt reeds in een groot aantal delen van de Defensieorganisatie gezien als een concreet instrument om tot een effectievere en efficiëntere werkwijze te komen.

U bent actief dienend officier van KL of KLu,

maar gaat binnenkort de dienst verlaten.

U wilt echter wèl graag maandelijks de Militaire Spectator blijven ontvangen?

Dat kân: als lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap (contributie f 30,- per jaar; buitenland f 40,-) vindt u hem iedere maand in de bus, en tevens viermaal per jaar „Mars in Cathedra”.

Meld u als lid bij de secretaris: Denijsstraat 135, 2551 HJ Den Haag.

H. J. Slot

majoor van de geneeskundige troepen

Geneeskundig optreden binnen het manoeuvrebataljon tijdens het verdedigend gevecht

In dit artikel wordt een beeld geschetst van het geneeskundig optreden binnen het manoeuvrebataljon en het manoeuvreteam tijdens het verdedigend gevecht, zoals dat thans wordt gevoerd in het kader van de vernieuwde gevechtshandleiding. Daaruit blijkt dat het optreden in stroken om een aangepaste geneeskundige ondersteuning vraagt. Vervolgens zullen de daarbij te verwachten knelpunten worden belicht, waarna een aantal mogelijke oplossingen wordt voorgesteld.

Belangrijkste grondbeginselen, van invloed op de 1e-echelons geneeskundige verzorging

Bereikbaarheid

Dit grondbeginsel is van vitale betekenis, met name op het niveau van de onderdeel-geneeskundige dienst van het manoeuvrebataljon als voorbataljon. De onderdeel-geneeskundige dienst vormt immers het beginpunt van de geneeskundige-afvoerketen. Hij moet de gewonde militair een betrouwbare ingang bieden naar het geëchelonnerde systeem van geneeskundige behandelrichtingen, waar hem de — op grond van zijn verwonding vereiste — eindbehandeling kan worden geboden.

Onverlet het gegeven dat iedere keten zo sterk is als haar zwakste schakel, mag worden gesteld dat het — zeker in het geval van de geneeskundige af-

voer- en behandelingsketen bepaald wèl uitmaakt welke schakel in de keten wordt gebroken. Zou dit het geval zijn bij de eerste schakel (het traject tussen het inlaadpunt en de hulppost) dan impliceert dit, dat aan de gewonde militair na de eventueel ontvangen zelfhulp en kameradenhulp (zhkh), voorshands hooguit de eerste hulp aan het front (ehaf) kan worden verleend en hem de noodzakelijke voortgezette behandeling tijdelijk moet worden onthouden. Dat kan levensbedreigende gevolgen hebben. Het tijdelijk breken van een schakel in de afvoer- en behandelingsketen op een verder achterwaarts gelegen traject is echter — hoewel uiterst storend voor een adequate geneeskundige taakuitvoering in het desbetreffende echelon — minder direct bedreigend voor de individuele gewonde.

Afgezien van het voorgaande valt een aanmerkelijk grotere problematiek te onderkennen bij het binnen het geneeskundig systeem krijgen van de gewonde militair.

Bij het ontwikkelen van plannen voor een adequaat werkend geneeskundig systeem moet de aandacht zich zeker ook richten op de situatie van bv.:

- de bemanning van een onklaar geraakt pantservoertuig onder vuur, met gewonden aan boord;
- de gewonde uitgestegen infanterist tijdens de onoverzichtelijkheid van het nabijgevecht.

In het kader van de bereikbaarheid zijn tevens nog van belang: de plaats waar de gewonden per peloton worden verzameld en de lokatie van de hulppost.

Continuïteit

Dit grondbeginsel moet — zeker op het niveau van de onderdeel-geneeskundige dienst — worden

Al geruime tijd pleit de redactie voor artikelen die zich richten op de (veelal praktische) beleevingswereld van de subalterne officier. Nevenstaande bijdrage voldoet aan die behoefte; het is een bewerking van een voordracht, gehouden op de informatiedag voor officieren van de geneeskundige troepen op 8 april 1988. — Hoewel nog maar ten dele wordt voldaan aan het motto „vóór subalternen dóór subalternen”, houden wij hoop: als er één schaap over de dam is . . . Red.

beschouwd als een symbiose van de elementen „geneeskundige afvoer” en „behandeling”. Een discontinuïteit in de behandeling (bv. als gevolg van een verplaatsingsactie van de hulppost) moet worden gecompenseerd door een intensivering van de afvoer (desnoods mede door inzet van afvoermiddelen van de steunende brigade-geneeskundige compagnie). In voorkomend geval wordt de behandelfunctie tijdelijk door een hulppostgroep of de verbandplaats van de brigade-geneeskundige compagnie overgenomen. Ook kan behandelingscontinuïteit worden verkregen door het gezamenlijk optreden van de bataljonshulppost met een hulppostgroep uit de brigade-geneeskundige compagnie.

Samenhang

Dit grondbeginsel duidt niet zozeer op de samenhang binnen het systeem van geneeskundige behandelinrichtingen en -vervoerselementen, doch vooral op de samenhang met het tactische optreden. De tactische situatie is bepalend voor de mogelijkheden en beperkingen van het geneeskundige optreden alsmede voor de tijd/ruimtefactoren waarbinnen de taak moet worden uitgevoerd.

— De opgelegde beperkingen en de veelal ongunstige tijd/ruimtefactoren kunnen leiden tot uitstel van definitieve behandeling en dus tot extra belasting voor de gewonde.

— Vooral het tijdprobleem is op het niveau van de onderdeel-geneeskundige dienst manifest. De kern daarvan wordt gevormd door de tijd en plaats van gewond raken en het tijdstip waarop de gewonde in het geneeskundige systeem kan worden opgenomen.

Triage

Uitgaande van het doctrinaire beginsel dat op alle niveaus triage wordt verricht, is op het laagste niveau de korporaal geneeskundig verzorger belast met deze uiterst moeilijke taak. Gebruik makend van de beschikbare kennis en middelen moet hij:

— de aangeboden gewonden sorteren;

— hen naar rato van de door hem zelf vastgestelde urgentie de best mogelijke eerste hulp verlenen;

— aan de (behandelde) gewonden de juiste afvoerprioriteit toekennen.

In de uitvoering van zijn werkzaamheden dient hij in voorkomend geval, zonder voorbij te gaan aan de algemene beginselen van de humanitaire hulpverlening, te voorkomen dat door te veel aandacht voor het individu de hulpverlening aan het totaal van de gewonden te kort schiet (essentie van de triage). Een taakstelling die, alleen reeds op grond van morele overwegingen, slechts kan worden toegewezen aan hooggekwalificeerd, hoogwaardig opgeleid en goed getraind personeel.

Mobiliteit en flexibiliteit

Deze grondbeginselen, die nauw zijn gerelateerd aan het continuïteitsbeginsel, moeten bewerkstelligen dat de keten intact blijft.

— De bewegingen van het bataljon moeten worden gevolgd.

— Voortdurend moet worden geanticipeerd op de noodzaak van verplaatsen, bv. bij de overgang van de fase van verdedigen naar die van beweeglijk optreden.

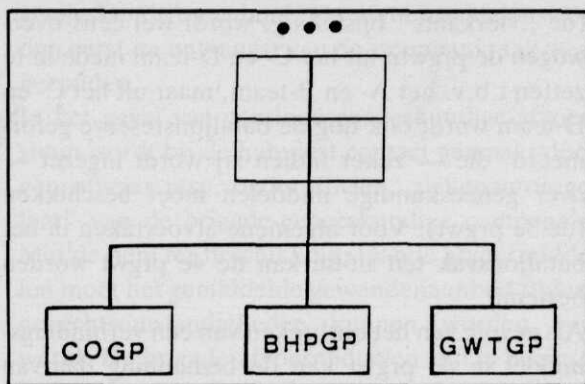
— Mobiliteit en flexibiliteit staan ook voor het dirigeren van de afvoermiddelen en het leggen van zwaartepunten door het soms zelfs inzetten van afvoermiddelen van de brigade-geneeskundige compagnie in het vak van het manoeuvrebataljon.

— De inspanningen mogen niet louter zijn gericht op de voortteams! Ook aan de teams in de diepte, de bataljonsreserve, de commandopost en de gevechtstrein moet aandacht worden besteed.

Organisatie van het geneeskundig peloton — manoeuvrebataljon

Het peloton is samengesteld uit een commandogroep, een hulppostgroep en een gewondentransportgroep (zie afb. 1). Het bevel wordt gevoerd door een luitenant geneeskundige troepen. Deze commandant heeft o.m. een vrachtauto Landrover met FM-radio-installatie tot zijn beschikking. De gewondentransportgroep wordt gevormd door:

— 3 pantserrups-gewondentransportvoertuigen (prgwt); de bemanning van elk prgwt bestaat uit een korporaal- en een soldaat-gewondenvervoer-

Afb. 1 Samenstelling van het gnpkel

der alsmede een korporaal geneeskundige verzorging;

— 4 ziekenauto's 7.5 kN Landrover (zau), met als bemanning een soldaat-gewondenvervoerder en een soldaat geneeskundige verzorging.

Het geneeskundig peloton in de getoonde samenstelling heeft sedert de mechanisatie van het legerkorps in de jaren '60 geen noemenswaardige organisatiewijziging ondergaan, zij het dat met de invoering van de ziekenauto Landrover omstreeks 1979/80 de afvoercapaciteit van de wielvoertuigen werd verdubbeld.

De herstructurering van de geneeskundige dienst KL leidt voor de onderdeel-geneeskundige dienst ILK tot uitbreiding van de afvoercapaciteit. Het aantal prgwn binnen het manoeuvrebataljon blijft gehandhaafd (1 per manoeuvre-subeenheid); het aantal zaus wordt verhoogd tot 5 (1 per subeenheid).

De taken van het geneeskundig peloton

De taakstelling is kortweg aan te duiden met: *het verlenen van 1e-echelons geneeskundige verzorging aan het bataljon*. In essentie houdt dat in: het verzamelen, behandelen en afvoeren van gewonden, hetgeen blijkt uit de taakelementen:

- inrichten en in bedrijf houden van een hulppost;
- verzamelen van gewonden;
- sorteren van gewonden;
- verlenen van ehaf;
- aanleggen van gewondenkaarten;
- afvoeren van gewonden naar de hulppost;
- verlenen van aanvullende eerste hulp in de hulppost.

Omvang en inhoud van deze taken worden vooral bepaald door de verzorgingssterkte, het operationele optreden en door het gewondenaanbod.

— De *verzorgingssterkte* van het manoeuvrebataljon is sedert de mechanisering medio jaren '60 aanmerkelijk toegenomen.

— Het *operationele optreden* is vooral ruimtelijk gezien gewijzigd, mede als gevolg van de toegenomen letaliteit en het grotere bereik van moderne wapensystemen.

— Het verwachte *gewondenaanbod* is ontleend aan de vigerende verliesverwachting die van 1981 dateert en, o.m. op grond van het in het vorige aandachtspunt gestelde, aanpassing verdient.

Overwegingen m.b.t. inzet en optreden van het geneeskundig peloton

a. Twee procent mortaliteit. De militair-geneeskundige dienst streeft ernaar dat van het totaal van de in de geneeskundige afvoer- en behandelketen opgenomen gewonden hooguit 2% overlijdt. De personele en materiële capaciteiten moeten daarop zijn afgestemd. Dat impliceert dat de geneeskundige voorzieningen op zodanige plaats moeten worden gesitueerd dat een snelle, met name urgentie-chirurgische, behandeling kan worden verleend.

De 2%-norm heeft ertoe geleid dat zg. „kritische tijdslimieten” werden ingesteld. Bij 20% van de gewonden is het letsel van zodanige aard, dat zij binnen 2 uur na te zijn verwond chirurgisch moeten worden behandeld; dit om te voorkomen dat een onaanvaardbaar aantal van deze categorie overlijdt. Bij de overige 80% is het letsel van dien aard dat chirurgisch ingrijpen niet *direct* nodig is. Niettemin dient dat binnen 6 uur na de verwonding te geschieden, mede om ernstig bijkomend letsel als gevolg van wondinfectie te voorkomen.

Derhalve moeten gewonden binnen 2 uur na gewond raken in een chirurgisch veldhospitaal kunnen zijn. Aan deze eis kan, gelet op de concrete situatie ter plaatse, niet in alle denkbare situaties worden voldaan. Veelal zal relatief veel tijd verstrijken voordat de gewonde — d.m.v. het eerste contact met de geneeskundig verzorger te velde — in het geneeskundige systeem geraakt.

b. Het verdedigende gevecht kan binnen een strook in drie fasen worden gevoerd:

1e fase: het gevecht wordt begonnen in de voorrand van de strook door gepantserd optreden met tankpelotons en pantserrups-antitank (prat) pelotons; daarbij verlenen ook de (lege) pantserrups-infanterievoertuigen (pri's) vuursteun met de boordwapens;

2e fase: indien de voorrand moet worden losgelaten wordt beweeglijk opgetreden binnen de strook;

3e fase: het gevecht moet uiterlijk worden beslist in de achterrand van de strook, door inzet van alle beschikbare wapensystemen, in combinatie met de uitgestegen infanterie.

Tijdens dat gevecht maar ook gedurende de gevechtspauzes zal het team in beginsel continu onder vuur liggen.

c. Achter iedere pelotonsopstelling wordt een gewondennest aangewezen. Met name voor het gewondennest is het beginsel van de bereikbaarheid essentieel. Het gaat daarbij om bereikbaarheid voor enerzijds gewond personeel, anderzijds de prgwt. Gewond personeel arriveert in het gewondennest, òf op eigen gelegenheid òf al dan niet met gebruikmaking van de gevechtsvoertuigen. In het gewondennest bevindt zich geen geneeskundig personeel; de hulpverlening strekt zich uit tot het niveau van de zhkh. Het gewondennest vormt in beginsel het aanvangspunt van de geneeskundige keten, mits de prgwt zich daar bevindt.

Door een team kunnen in de initiële opstelling wel 8 of meer verschillende pelotonsopstellingen worden voorbereid. Achter iedere opstelling wordt een gewondennest vastgesteld. Hoewel de opstellingen nooit allemaal gelijktijdig bezet zullen zijn, moet wel rekening ermee worden gehouden dat — ook 's nachts — opstellingen worden gewisseld. De prgwt-bemanning moet al die opstellingen kunnen vinden.

d. Een manoeuvreteam is voor de geneeskundige afvoer uit de gezamenlijke pelotonsgewondennesten in beginsel aangewezen op één prgwt. De teamopstelling kan een terreinoppervlak bestrijken van ten minste 2000 × 2000 m. Indien het bataljon is versterkt en met vier teams optreedt moet t.b.v. het vierde team een vierde prgwt beschikbaar zijn en aan het versterkende element te zijn meegegeven. Indien het bataljon optreedt in een configuratie met twee teams voor en twee achter

(de „vierkante" opstelling) wordt wel eens overwogen de prgwt uit het C- en D-team mede in te zetten t.b.v. het A- en B-team, maar uit het C- en D-team wordt ook nog de bataljonsreserve geformeerd, die — zeker indien zij wordt ingezet — over geneeskundige middelen moet beschikken (de 3e prgwt). Voor algemene afvoertaken in het bataljonsvak ten slotte kan de 4e prgwt worden bestemd.

Als gevolg van het ontbreken van een verbindingsmiddel in de prgwt kan de bemanning daarvan slechts beperkt zelfstandig optreden. Zij wordt derhalve ingezet op aanwijzingen van de teamsergeant-majoor/team-opperwachtmeester die als commandant van de team gevechtstrein is belast met de leiding van de logistieke taakuitvoering. Zolang inzet van de prgwt nog niet is vereist bevindt hij zich dan ook bij de teamgevechtstrein.

e. De hulppostlokatie is *niet doctrinair* gebonden aan de lokatie van de bataljonscommandopost of de bataljonsgevechtstrein. Zij bevindt zich centraal achter de voortteams, zo mogelijk aan de bataljonsverzorgingsroute. Indien het bataljon beschikt over twee verzorgingsroutes is inzet van een hulppostgroep uit de brigade-geneeskundige compagnie vereist (aan het optreden daarvan wordt verderop nog aandacht besteed). Zodra het verdedigende optreden in de voorrand van de eerste strook overgaat in een beweeglijk optreden meer in de diepte van de strook, zal de hulppost moeten verplaatsen naar een volgende lokatie.

f. De hulppost van een voorbataljon wordt door de brigade-geneeskundige compagnie in beginsel gesteund met continue geneeskundige afvoer. Dit impliceert dat niet voor iedere individuele af te voeren gewonde afvoersteun behoeft te worden aangevraagd. Ter ontlasting van de hulppost worden door de brigade-geneeskundige compagnie permanent afvoermiddelen gereedgehouden en ingezet, zodra bij de hulppost gewonden voor afvoer naar het 2e echelon (de brigadeverbandplaats) gereed zijn.

Reserve- en overige eenheden in de achtergebieden worden doorgaans slechts gesteund met incidentele geneeskundige afvoer; dit impliceert dat de eenheid haar gewonden in beginsel met eigen middelen afvoert, tenzij de middelen daartoe niet of in onvoldoende aantallen aanwezig zijn; alsdan wordt afvoersteun aangevraagd bij de steunende

geneeskundige eenheid. De afvoermiddelen worden eerst na ontvangst van de steunaanvraag weggezonden.

In het geval van continue geneeskundige-afvoersteun wordt bij de hulppost contact gemaakt door een officier resp. onderofficier „ziekenautoregelaar” van de brigade-geneeskundige compagnie. Met de hem ter beschikking staande afvoermiddelen moet het gemiddelde gewondenaanbod tijdens gevechtomstandigheden kunnen worden verwerkt. De brigade-afvoermiddelen zijn in beginsel bestemd voor afvoertaken tussen de hulpposten en de brigadeverbandplaats. Toch zijn omstandigheden denkbaar dat inzet van deze brigadeziekenauto's — op incidentele basis — binnen het vak van het bataljon noodzakelijk kan zijn. Het kan en mag niet gebeuren, dat enerzijds gewonden vanaf bv. een overlaadpunt, of de commandopost of van het C- of D-team, niet met de organieke ziekenauto's van het geneeskundig peloton naar de hulppost kunnen worden afgevoerd, terwijl anderzijds bij de hulppost niet benutte afvoercapaciteit beschikbaar is in de vorm van brigadeziekenauto's die niet binnen het bataljonsvak zouden mogen worden ingezet.

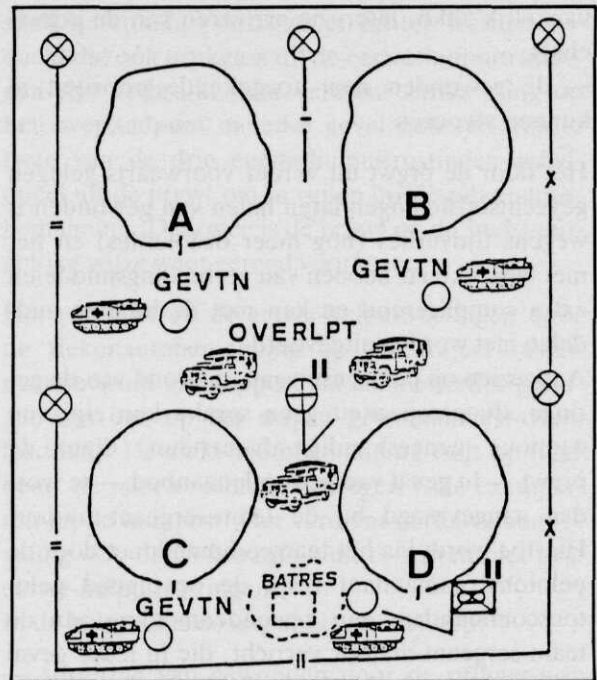
Wijze van optreden tijdens het verdedigend gevecht

Uitgangspunt: er wordt door het bataljon opgetreden in de „vierkante” opstelling, waardoor derhalve 4 prgwt beschikbaar zijn. De verdeling zal doorgaans luiden:

- beide voorteams elk een prgwt;
- een prgwt voor de bataljonsreserve;
- een prgwt voor de beide achterteams samen (zie afb. 2).

Bij de gevechtstreinen van de voorteams zijn overlaadpunten aangewezen waar — per overlaadpunt — een ziekenauto is gestationeerd (decentrale inzet van afvoermiddelen door de commandant geneeskundig peloton). De ziekenautobemanningen zijn bekend met de route naar de hulppost en mogelijke alternatieven daarvoor. Tevens kennen zij de opvolgende lokatie resp. lokaties van de hulppost. De pelotonsgewondennesten zijn bekend bij de prgwt-bemanning; de routes daarnaar toe zijn verkend, zowel bij dag als bij duisternis.

Op het moment van gewond raken staat uitslui-

Afb. 2 De „vierkante” opstelling

tend de mogelijkheid van zelfhulp/kameradenhulp open. Praktisch gesproken zal tijdens het gevecht het bergen en afvoeren van gewonden naar de pelotonsgewondennesten ernstig worden belemmerd.

De toestand en de situatie waarin de gewonde verkeert bepalen in hoofdzaak zijn kansen op overleven. Soms is de situatie van dien aard dat de gewonde zich op relatief grote afstand van het pelotonsgewondennest bevindt, waardoor kostbare tijd verstrijkt alvorens hij in het gewondennest arriveert.

Is de verwonding ernstig, doch niet direct levensbedreigend dan is er enig tijd krediet en kan de gewonde zo mogelijk zelf afdoende voorlopige hulpmaatregelen nemen. Kan hij dat niet, dan is hij afhankelijk van de kameradenhulp; alsdan is er een goede kans op overleven, mits de gewonde tijdig in het gewondennest aankomt en mits de prgwt daar aanwezig is.

Het gewondennest heeft voornamelijk als doel:

- de gewonden pelotonsgewijs te verzamelen, zodat het schaarse afvoermiddel — de prgwt — efficiënt kan worden ingezet (kanaliseren van gewondenstromen);
- het geven van beschutting tegen de uitwerking van direct gericht vuur;
- het concentreren van de hulpverlening (aan-

vankelijk zkhk, later, na arriveren van de prgwt, ehaf);

— de gewonden naar toegekende prioriteit te kunnen afvoeren.

Het door de prgwt uit verder voorwaarts gelegen gevechtsofstellingen laten halen van gewonden is wegens tijdverlies (nog meer dislokaties) en het niet beschikbaar hebben van verbindingsmiddelen extra complicerend en kan met de huidige middelen niet worden uitgevoerd.

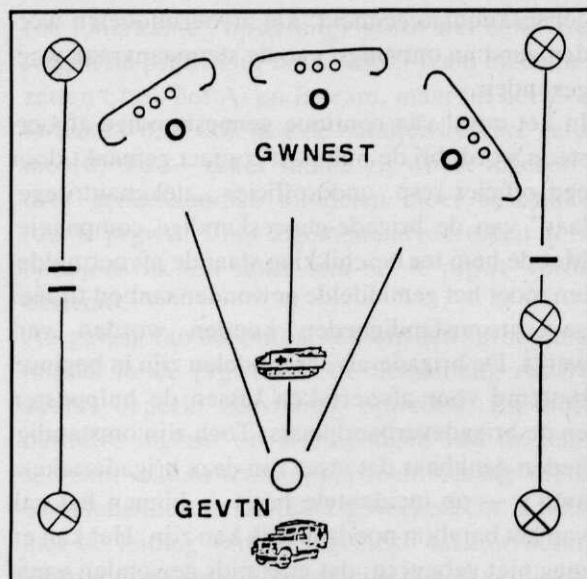
Aangezien op pelotonsniveau op grond van de geringe afvoercapaciteit geen sprake kan zijn van continue geneeskundige-afvoersteun, dient de prgwt — in geval van gewondenaanbod — te worden aangevraagd bij de team-sergeant-majoor. Hiertoe wordt via het teamcommandonet door de pelotonscommandant resp. de opvolgend pelotonscommandant een gewondenmelding aan de team-sergeant-majoor verricht, die in ieder geval het aantal gewonden en hun lokatie (in principe het gewondennest), moet bevatten. De team-sergeant-majoor dirigeert de prgwt dan als volgt naar de opgegeven lokatie (zie afb. 3):

- gewondenmelding via bataljonsverzorgingsnet aan commandant gevechtstrein;
- prgwt naar opgegeven lokatie;
- prgwt met gewonden terug naar gevechtstrein tevens overlaadpunt ziekenauto;
- prgwt gereed voor nieuwe inzet.

Indien — na wegzenden van de prgwt — de commandant gevechtstrein nog gewondenmeldingen van andere pelotons ontvangt, kan slechts worden gewacht op terugkeer van de prgwt uit de eerst opgegeven lokatie. De prgwt zal — na overladen van de gewonde(n) in de ziekenauto en materieelruil — naar een volgende gewondenlokatie worden gezonden. Het tijdens de inzet doorsturen van de prgwt naar een ander gewondennest moet, ook al is nog beladingscapaciteit beschikbaar, worden vermeden. Het niet beschikken over een verbindingsmiddel in de prgwt maakt het doorzenden van berichten onmogelijk. Bovendien moet het uitvoeren van laterale verplaatsingen achter de pelotonsopstellingen als onnodig complicerend worden beschouwd.

Aangekomen in het gewondennest, zal de prgwt-bemanning:

- de aanwezige gewonden sorteren;

Afb. 3 Inzet prgwt

— naar toegekende behandelingsurgentie ehaf verlenen, gericht op het veilig stellen van de circulatie, alsmede op het scheppen van zo goed mogelijke condities voor afvoer en verdere behandeling;

- gewondenkaarten aanleggen;
- naar toegekende afvoerprioriteit de prgwt beladen;
- de gewonden afvoeren.

Hoewel moeilijk kan worden voorspeld hoe lang het duurt alvorens de prgwt weer ter plaatse zal zijn, en hoewel de eventueel achterblijvende gewonden verzorging behoeven, kan tijdens het afvoeren van gewonden geen prgwt-bemanningslid ter plaatse achterblijven. De bemanning is enerzijds nodig bij het beladen en ontladen van het voertuig, anderzijds kan de prgwt vervolgens naar een geheel ander gewondennest worden gezonden, waarbij eveneens de complete bemanning nodig is. Wel bestaat de mogelijkheid in het gewondennest enig geneeskundig materiaal achter te laten, achterblijvende gewonden zo goed mogelijk te conditioneren en één of meer „lichtgewonden” te belasten met het zo goed mogelijk verzorgen van de anderen.

Zodra het team het verdedigende gevecht in de voorrand van de strook afbreekt en terugvalt op meer in de diepte van het teamvak gelegen opstellingen, zal de teamgevechtstrein achterwaarts verplaatsen naar een positie dieper in het bataljonsvak, resp. naar de lokatie van de bataljonsge-

vechtstrein. Op de oude lokatie zouden dan de pantserrups berging en de prgwt moeten achterblijven.

De commandant gevechtstrein, onder meer belast met de inzet van de prgwt, beschikt echter over een niet-gepantserd voertuig (Landrover). Deze functionaris zal — ook om redenen van commandovoering — met de gevechtstrein moeten mee verplaatsen. Hem rest niets anders dan de prgwt mee te nemen, teneinde dit afvoermiddel te kunnen blijven inzetten. Ook het overlaadpunt met de (niet-gepantserde) ziekenauto's van het geneeskundig peloton moet nu meer achterwaarts worden verlegd. De omloopafstand voor de prgwt neemt hierdoor toe, waardoor meer tijd nodig zal zijn voor het afvoeren van gewonden.

Het moet niet uitgesloten worden geacht dat de pelotonsopstelling wordt losgelaten terwijl het achterliggende gewondennest nog niet is ontruimd. Ter voorkoming van het in vijandelijke handen doen geraken van de zich daar bevindende gewonden dient een *noodevacuatie* van het gewondennest te zijn voorbereid, die vanaf pelotonsniveau bestanddeel dient te worden van de achterwaartse-verplaatsingsdoctrine.

Zonder de uitvoering van de opdracht in gevaar te brengen moet automatisch worden gecontroleerd of het gewondennest metterdaad is ontruimd. Daarvoor moet per peloton als vast gegeven een procedure worden ontwikkeld en beoefend.

Gewonden uit de opstelling worden bij terug verplaatsen rechtstreeks meegenomen met de gevechtsvoertuigen en achter de volgende pelotonsopstelling in het volgende gewondennest afgeleverd.

Indien de taak van een team wordt overgedragen aan een team in een volgende strook, worden de gewonden meegenomen naar een vastgesteld verzamelpunt. Daar moet door zorg van de commandant geneeskundig peloton afvoercapaciteit in de vorm van ziekenauto's beschikbaar zijn, desnoods aangevuld met ziekenauto's van de brigade-geneeskundige compagnie.

Bij het overladen van de gewonden uit de prgwt in de ziekenauto wordt het principe van de materieelruil toegepast. De prgwt moet daarbij weer inzetgereed worden gemaakt. Materieelruil betreft het ruilen van essentiële artikelen die bezwaarlijk van de gewonde zijn te scheiden, zoals draagbaar, dekens, dekenriemen en eventueel

spalkmateriaal. Voorts moet echter worden bedacht dat ook artikelen uit de eerste-hulpuitrustingen zijn verbruikt. Het verdient aanbeveling op het overlaadpunt in ieder geval ook ten minste twee van de drie eerste-hulpuitrustingen-individueel uit de prgwt om te ruilen bij de ziekenautobemanning. Daarmee is de prgwt op de snelst mogelijke wijze weer gereed voor inzet.

Het verbruik uit de eerste-hulpuitrustingen door de ziekenautobemanning op het traject tussen overlaadpunt en hulppost zal aanmerkelijk geringer zijn dan op het traject gewondennest-overlaadpunt. De ziekenautobemanning ruilt op haar beurt de tassen rechtstreeks tegen volle exemplaren bij de hulppost. Het verdient derhalve aanbeveling ook de ziekenauto's uit te rusten met *drie* eerste-hulpuitrustingen.

In de hulppost is de inspanning gericht op:

- sortering van gewonden door de officier-arts (triage);
- verlenen van aanvullende eerste hulp, gericht op: veilig stellen van de ademhaling, stelpen van bloedingen, voorkomen resp. behandelen van shock, en immobiliseren van fracturen e.a. grote (spier)letsels;
- afvoergereed maken van gewonden die binnen het eerste echelon niet definitief kunnen worden behandeld.

Voor deze werkzaamheden heeft de officier-arts de beschikking over een sergeant geneeskundige verzorging en zes korporaals/soldaten geneeskundige verzorging.

Voor het ontladen van de eigen ziekenauto's en het beladen van de ziekenauto's van de steunende brigade-geneeskundige compagnie zijn de desbetreffende voertuigbemanningen beschikbaar. De beschikbare personele middelen moeten voldoende worden geacht voor de geneeskundige-taakuitvoering in de hulppost.

De behandel mogelijkheden in de hulppost zullen binnen afzienbare tijd worden verbeterd door invoering van een standaarddoctrine, waarin door gelijkvormigheid van de op de aard der verwonding gerichte behandeling niet alleen een kwalitatieve doch tevens een kwantitatieve verbetering zal optreden. De kwantitatieve verbeteringen zijn ook vertaalbaar in tijdwinst. De invoering van die behandeldoctrine vereist een relatief geringe in-

vestering op het gebied van de opleidingen en de hulppostuitrusting.

Bij continue geneeskundige afvoersteun door de brigade-geneeskundige compagnie mag worden verwacht dat — naar vermogen — permanent afvoercapaciteit bij de hulppost beschikbaar zal zijn. Rekening houdend met een gemiddelde afstand van de hulppost tot de brigadeverbandplaats van 15 km en een gemiddelde behandeltime in de hulppost van 15 min, kunnen gewonden — arbitrair gesteld — 75 min na aankomst in de hulppost, in de verbandplaats arriveren.

Indien de brigade optreedt als voorbrigade zal de verbandplaats bij een licht chirurgisch veldhospitaal (LCVH) zijn gesitueerd. Deze vorm van colokatie impliceert dat sprake moet zijn van een fysiek gecombineerd optreden, opdat tussen verbandplaats en licht chirurgisch veldhospitaal niet nog eens een afvoerlijn in stand moet worden gehouden.

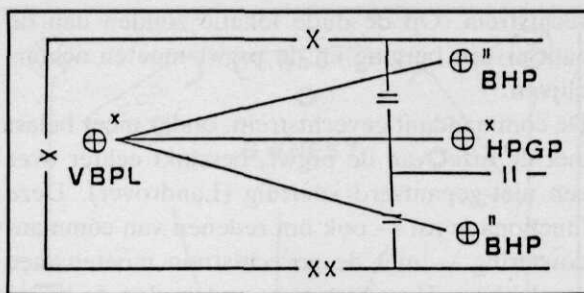
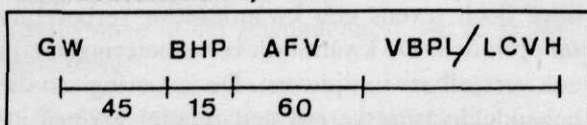
De afdelingen aankomst van het licht chirurgisch veldhospitaal en van de brigadeverbandplaats dienen naast elkaar te zijn opgesteld. Een omgekeerde tijdbalk toont de beschikbare tijdsruimte voor de fase die ligt tussen het moment van gewond raken en het arriveren in de hulppost, uitgaande van de kritische tijdslimiet van 2 uur, waarbinnen gewonden in het LCVH moeten kunnen zijn (zie afb. 4).

Optreden in samenwerking met een hulppostgroep — brigade-geneeskundige compagnie

In bepaalde gevallen is de capaciteit van het geneeskundig peloton niet toereikend voor de uitvoering van zijn taken. In die gevallen moet het manoeuvrebataljon worden gesteund met extra middelen op het gebied van de 1e-echelons geneeskundige verzorging in de vorm van een hulppostgroep van de brigade-geneeskundige compagnie.

Uit de veelheid van mogelijke, door een hulppostgroepbrigade geneeskundige compagnie te vervullen taken, worden er hier twee belicht.

Afb. 4 De beschikbare tijdsruimte

Afb. 5 Optreden als tweede bhp in een bataljonsvak

Het optreden als tweede bhp in een bataljonsvak (afb. 5)

Deze situatie kan zich voordoen indien het bataljon in een vak van relatief grote breedte gebruik moet maken van twee verzorgingsroutes. Ook de aanwezigheid van een axiale hindernis door het vak kan leiden tot de noodzaak van een gescheiden logistiek optreden. In beide delen van het vak moet de geneeskundige verzorging zijn verzekerd, waartoe de steun van een hulppostgroep van de brigade-geneeskundige compagnie nodig kan zijn. Deze hulppostgroep wordt in het volgende voor het gemak aangeduid als 2e bhp. Omdat die 2e bhp binnen het vak van het bataljon wordt ingezet, dient hij voor de duur van de actie bij het bataljon onder bevel te worden gesteld en krijgt een roepnaam op het bataljonsverzorgingsnet.

De ziekenautocapaciteit van het organieke geneeskundig peloton zal doorgaans niet toereikend zijn om over gescheiden assen te worden opgedeeld. Extra steun in de vorm van een ziekenauto uit de brigade-geneeskundige compagnie zal dan ook zijn vereist. De bemanningen van deze voertuigen moeten worden gemixt, opdat elk voertuig ten minste een bemanningslid heeft dat het gebied kent.

Kan de noodzakelijke afvoersteun niet worden verkregen, dan dient deze — tijdelijk — door de brigadereserve te worden geleverd, waarbij het probleem is dit afvoermiddel weer tijdig bij de brigadereserve terug te bezorgen.

Het optreden in combinatie met de bataljonshulppost (afb. 6)

Deze wijze van optreden zal vooral in het kader van de gebiedsverdediging worden toegepast, waarbij het bataljon veelal over grotere diepte en veelal in verscheidene stroken optreedt. Daarbij

kan de continuïteit van de geneeskundige verzorging onder druk komen te staan. De planning en voorbereiding van de geneeskundige verzorging in het kader van de gebiedsverdediging moeten derhalve zijn gericht op deze wijze van gecombineerd optreden.

De 2e bhp wordt ook nu bij het bataljon onder bevel gesteld, en zal daarbij afwisselend met de 1e bhp de behandel functie vervullen.

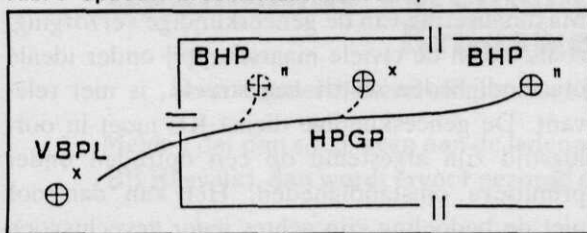
De soms wel toegepaste werkwijze van het „achter de 1e bhp opstellen” van de hulppostgroep-brigade-geneeskundige compagnie, en het tijdens verplaatsingen ook hardnekkig daar blijven, kan niet als een reële vorm van steunverlening worden beschouwd; de hulppostgroep-brigade-geneeskundige compagnie vervult daarbij geen werkelijke functie, hooguit die van doorgeefluik naar de verbandplaats, waarmee dan uitsluitend kostbare tijd is gemoeid.

Beide bhpn treden op in overlappende opstellingen. De organieke afvoercapaciteit van het bataljon wordt benut voor het beurtelings afvoeren van gewonden naar de 1e en de 2e bhp.

In de uitgangssituatie vervult het organieke geneeskundig peloton zijn organieke functie. De 2e bhp bevindt zich in de diepte op een afstand van 3 à 5 km. Zodra de 1e bhp moet gaan verplaatsen neemt de 2e bhp de behandel functie van de 1e bhp over. De commandant van het geneeskundig peloton voegt zich nu bij de 2e bhp en stuurt van daaruit zijn afvoermiddelen. De 1e bhp „springt” als het ware over de 2e bhp naar een volgende lokatie in de diepte en bereidt zich daar voor op het weer ontvangen van gewonden, zodra de 2e bhp op zijn beurt een sprong maakt. De afvoermiddelen treffen op de vastgestelde afvoerroute dus telkens hetzij de 1e, hetzij de 2e bhp aan.

In alle denkbare situaties waar hulppostgroepen van de brigade-geneeskundige compagnie optreden ter geneeskundige ondersteuning van een manoeuvrebataljon, is het een vereiste dat de com-

Afb. 6 Optreden in combinatie met de bhp

mandant van de hulppostgroep-brigade-geneeskundige compagnie volledig bekend is met de wijze waarop de geneeskundige verzorging binnen het bataljon wordt uitgevoerd.

Samenvatting van de knelpunten

a. Het kernprobleem ligt juist vooraan in de afvoerketen; niet alle gewonden kunnen immers tijdig in het geneeskundige systeem geraken. Bovendien kan als gevolg van de geringe afvoercapaciteit geen sprake zijn van continue geneeskundige afvoer uit de pelotonsgewondennesten. In dit artikel is reeds aangeduid dat de afvoercapaciteit moet zijn afgestemd op de verzorgingssterkte, het tactische optreden en de verliesverwachting.

— De verzorgingssterkte van het manoeuvrebataljon is aanmerkelijk toegenomen; toch is per manoeuvreteam hooguit 1 prgwt beschikbaar.

— Mede gelet op de te bezetten frontbreedte en het grote aantal opstellingen per team, zal met dit enkele afvoermiddel relatief veel tijd nodig zijn voor het leeghalen van de diverse pelotonsgewondennesten.

b. Ook de beschikbare ziekenautocapaciteit (hoewel sedert omstreeks 1980 verdubbeld) verdient een nadere analyse. In ons geneeskundige systeem wordt het traject tussen overlaadpunt (teamgevechtstrein) en brigadeverbandplaats afgelegd met (niet-gepantserde) ziekenauto's. Een vergelijking met de Engelse en Amerikaanse geneeskundige diensten leert dat aldaar op het gehele traject van gewondennest naar brigadeverbandplaats uitsluitend gepantserde afvoermiddelen worden ingezet (tussen hulppost en verbandplaats bv. M577's). Men schat de dreiging van vooral de vijandelijke artillerie in de brigadevakken dermate hoog in dat het gebruik van niet-gepantserde afvoermiddelen is verworpen.

c. Zolang de prgwt niet in het gewondennest is — en deze zal er vaker niet zijn dan wel — is in het gewondennest geen geneeskundige hulp beschikbaar. Volstaan moet worden met de geïmproviseerde zhkh, waarvan men zich mag afvragen of deze kwalitatief voldoet.

d. Het leiden van de prgwt-inzet geschiedt wegens het ontbreken van verbindingsmiddelen rela-

tief moeizaam. Er kan niet worden bijgestuurd en de prgwtbemanning kan slechts beperkt zelfstandig optreden.

e. Het achterwaarts verplaatsen van de teamgevechtstrein met de prgwt leidt tot de vaststelling dat de omloopafstanden voor de prgwt aanzienlijk toenemen, waardoor de voor afvoer naar de hulppost benodigde tijd eveneens toeneemt.

Maatregelen die tot verbetering kunnen leiden

a. Wenselijkheid en noodzakelijkheid van uitbreiding van de afvoercapaciteit binnen de manoeuvrebataljons worden thans binnen Staf-IGDKL onderzocht. In dit verband wordt tevens bezien of indeling van prgwt bij de brigade-geneeskundige compagnie een reële optie vormt. Het resultaat van dat onderzoek zal aan de CLAs worden aangeboden.

b. Onverlet het met de hoogste prioriteit doen uitvoeren van de opdracht dient bij loslaten van de pelotonsopstelling en achterwaarts verplaatsen als doctrine te worden ingevoerd dat eerst wordt gecontroleerd of de pelotonsgewondennesten zijn ontruimd. Indien zulks niet is geschied moeten ze d.m.v. een daartoe ontworpen noodevacuatieplan worden ontruimd.

c. In het gewondennest moet al het mogelijke worden gedaan ter conditionering van de gewonden. Op dit verzamelpunt moet eerste hulp worden verleend en worden de gewonden gesorteerd naar prioriteit voor afvoer. Indien een deel van deze werkzaamheden reeds kan zijn verricht bij aankomst van de prgwt, wordt daarmee kostbare tijd bespaard. Daartoe dient in het gewondennest door ten minste één geneeskundig verzorger te worden opgetreden. Deze overweging houdt een pleidooi in voor herinvoering van de pelotonsgewondenverzorger. Deze kan met gebruikmaking van een op de taakuitvoering toegesneden uitrusting een wezenlijke bijdrage leveren aan de kwaliteit van de geneeskundige verzorging op een plaats waar dat zonder meer noodzakelijk is; daarbij zal tevens een aanzienlijke tijdsbesparing kunnen worden verkregen.

d. Elke prgwt moet zijn uitgerust met een 8 km radio-installatie, waardoor flexibeler kan worden

opgetreden. De noodzaak tot rechtstreeks inzetten van de prgwt door de team-sergeant-majoor vervalt daarmee. Ook bij achterwaarts verplaatsen van de teamgevechtstrein is mee verplaatsen van de prgwt niet vereist. Het uit voorwaartse opstellingen halen van gewonden wordt daarmee in beginsel weer mogelijk, mits voldoende afvoercapaciteit voor dit optreden beschikbaar is.

e. In de materieelruilprocedure dient het ruilen van de drie eerste-hulpuitrustingen uit de prgwt met de ziekenauto op het overlaadpunt te worden opgenomen.

f. Invoering van de nieuwe geneeskundige-behandeldocctrine, die wordt neergelegd in het nieuwe voorschrift 8-117, dient met voortvarendheid te worden gerealiseerd. De daaruit voortvloeiende militair-geneeskundige opleidingen moeten zich, voor zover relevant, ook uitstrekken tot de onderofficier en de soldaat geneeskundige verzorging.

g. De commandanten hulppostgroep-brigade-geneeskundige compagnie moeten volledig op de hoogte zijn van de wijze van optreden van de onderdeel-geneeskundige dienst.

Nabeschouwing

De voorgestelde maatregelen zijn relatief ingrijpend en vereisen een zorgvuldige analyse.

De herstructurering van de geneeskundige dienst Koninklijke landmacht zal leiden tot een organisatie die, vele malen beter dan tot nu toe, in staat moet worden geacht haar taken te vervullen.

In de reorganisatie van de legerkorps geneeskundige dienst is een nadere bezinning omtrent de onderdeel-geneeskundige dienst ten zeerste gewenst. Daarmee moet worden bereikt dat een aanmerkelijk groter aantal gewonden dan thans, op een aanvaardbaar tijdstip na gewond raken in een zo goed mogelijke conditie definitieve geneeskundige behandeling kan verkrijgen.

Maximalisering van de geneeskundige verzorging, zoals die in de civiele maatschappij onder ideale omstandigheden wordt nagestreefd, is niet relevant. De geneeskundige dienst KL moet in oorlogstijd zijn afgestemd op een optreden onder primitieve omstandigheden. Het kan dan ook niet de bedoeling zijn achter ieder gevechtsvoer-

tuig een prgwt te stationeren en in ieder gewonden- nest een traumateam. Wèl moet de effectiviteit van de geneeskundige verzorging worden geoptimali- seerd, en voortdurend worden nagegaan of alles is gedaan dat redelijkerwijs kòn worden gedaan.

Als vaststaand mag worden beschouwd dat moti- vatie en gevechtsbereidheid van het personeel be- langrijk toenemen wanneer men een adequate en betrouwbare geneeskundige dienst achter zich weet.

De effectiviteit van de gevechtskracht wordt voortdurend verbeterd onder invloed van de dreig- ing die — eveneens voortdurend — wordt geana- lyseerd. Het uitsluitend en ten koste van grote fi- nanciële offers in stand houden van een krijgs- macht die beschikt over indrukwekkend gecompli- ceerde en efficiënte wapensystemen, is niet vol- doende. Afschrikking van een potentiële tegen- stander wordt pas echt geloofwaardig, indien de krijgsmacht zich in haar geheel voorbereidt op het *voeren* van een oorlog. Met andere woorden:

voorbereid zijn op het opvangen en verwerken van de gevolgen van inzet van voornoemde wapensyste- men is van belang.

Een potentiële tegenstander zal mede worden af- geschrikt door geloofwaardige inspanningen op het gebied van de geneeskundige verzorging. Een belangrijke aanzet daartoe is reeds gegeven door het in gang zetten van de herstructurering van de geneeskundige dienst KL. Een mogelijke nuance- ring daarvan kan wellicht worden ontleend aan elementen uit dit artikel.

De financiële offers voor het opbouwen en in stand houden van een adequaat geneeskundig ver- zorgingssysteem zijn relatief gering.

Onverminderd de gerechtvaardigde roep om meer en betere wapens van tactische en operationele commandanten, moet de niet minder gerechtvaar- digde roep om een optimaal systeem van genees- kundige verzorging worden onderkend en geho- noreerd.

**U bent lid van de
Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de
Krijgswetenschap,**

tevens actief dienend officier van KL of KLu, en u gaat de dienst verlaten?

Meldt u dat dan s.v.p. even aan de ledenadministratie (Karel Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk), dan wordt ervoor gezorgd dat u de Militaire Spectator blijft ontvangen!

Offensief optreden, maar hoe?

4. Eigen optreden divisie

In dit vierde artikel van onze reeks* gaan wij verder in op het eigen offensieve optreden — binnen het defensief — op het niveau van de divisie. De behandeling van dit niveau geschiedt enerzijds naar analogie van artikel 3 (*Eigen optreden legerkorps*), anderzijds vormt dat artikel tevens een van de uitgangspunten voor de volgende beschouwing. In deze bijdrage gaan wij eerst in op een aantal bijzondere invloedsfactoren op divisieniveau, zoals de manoeuvrevormen in relatie tot het legerkorpsoptreden. Vervolgens komen de dreiging, tijd en ruimte en het plan van de divisie aan de orde; op grond daarvan geven wij aan op welke wijze de divisie met haar reserve offensief kan optreden.

Bijzondere factoren van invloed op het (offensieve) divisieoptreden

Alvorens in te gaan op de dreiging en het optreden van de divisie, willen wij aandacht schenken aan een aantal bijzondere factoren dat voortvloeit uit het legerkorpsoptreden in relatie met de door ons aangegeven „contramanoeuvre” en de voor de divisie van kracht zijnde manoeuvrevormen. De samenstelling van de divisies is o.m. afhankelijk van het gewenste legerkorpsoptreden en de functie die de divisies daarin moeten vervullen. Bij de toedeling van middelen wordt tevens rekening gehouden met de aspecten terrein en vijand.

Relatie legerkorps- — divisieoptreden

In de artikelen 1 en 3 van onze reeks* is aangegeven dat er drie mogelijkheden voor het legerkorps bestaan om op te treden tegen het vijandelijke zwaartepunt, namelijk:

* De voorgaande drie bijdragen zijn verschenen in: *Mil. Spect.* 157(1988)(7)309/(8)379/(10)457.

Den Feind von einem Orte abwehren und sich doch nicht schlagen wollen, darin liegt ein unversöhnlicher Widerspruch.
(ALFRED VON SCHLIEFFEN)

- het belemmeren en meebuigen en vervolgens tot staan brengen van de vijand;
- het uitvoeren van offensieve acties/tegenaanval op het vijandelijke „draaipunt”;
- het „naar binnen trekken” van de vijand en vervolgens een tegenstoot uitvoeren op de uitgerakte flank.

Wij hebben geconcludeerd dat de laatste mogelijkheid de meeste kans op succes biedt, gelet op de gewenste tijd/ruimte, de hoeveelheid te vernietigen vijand in relatie tot de eigen beschikbare gevechtskracht, alsmede de risico's die worden gelopen. Tevens hebben wij geschetst binnen welke randvoorwaarden dat offensieve optreden mogelijk is.

Wil het legerkorps in staat zijn het vijandelijke leger waartegen wordt opgetreden te vernietigen, dan dient het optreden van de voordivisies daarop te zijn afgestemd. Het legerkorps verzekert die afstemming o.m. door het aanwijzen van operationeel belangrijke gebieden. Voor de divisie die buiten het verwachte vijandelijke zwaartepunt optreedt, zal dat voor de divisie essentiële gebied relatief voorin het weerstandsgebied zijn gelegen. Voor de divisie in het verwachte vijandelijke zwaartepunt zal het tactisch essentiële gebied relatief achterin het weerstandsgebied liggen.

De functie van de voordivisie binnen het defensief van het legerkorps

In het vorige artikel zijn wij ingegaan op de „contramanoeuvre” die door het legerkorps dient te worden uitgevoerd om de vijand te vernietigen. Wij hebben daarin gesteld dat het legerkorps

„vijandgericht” optreedt en dat het behoud van bepaalde terreindelen daarbij een belangrijke (ondersteunende) rol speelt. Het behoud van die voor het legerkorpsoptreden belangrijke gebieden vormt de functie van de voordivisies. De voordivisies treden dan ook meer terrein- dan vijandgeoriënteerd op.

De divisie geeft inhoud aan die functie door het — aan het terrein gerelateerde — ontplooiën van de ter beschikking gestelde middelen. Doordat de divisie eigenlijk niet over „eigen middelen” beschikt kan daarbij nauwelijks worden gesproken over het „toedelen” van middelen zoals het legerkorps dat doet. Een divisie kan echter op meer manieren variëren bij het ontplooiën van de eigen middelen en daarmee een zwaartepunt vormen, te weten:

- het aan een voorbrigade toewijzen van een smal vak;
- het steunen van een voorbrigade met het gros van de beschikbare vuursteun, genie, en EOVS die binnen de divisie aanwezig is;
- de inzet van de divisiereserve.

De relatie legerkorpsoptreden — manoeuvreform van de divisie

In het verdedigende gevecht kan een voordivisie gebruik maken van één van de manoeuvrevormen: de positieverdediging of de gebiedsverdediging. Vanzelfsprekend vormt het terrein een belangrijke invloedsfactor bij de keuze voor een manoeuvreform. Uit het vorenstaande is evenwel gebleken dat de aan een divisie ter beschikking gestelde manoeuvreer ruimte voor het grootste deel wordt bepaald door het gewenste legerkorpsoptreden. Hierdoor kan feitelijk de manoeuvreform voor de voordivisie(s) worden bepaald. Zo zal de divisie optredend *buiten* het legerkorpszwaartepunt veelal zijn gedwongen te kiezen voor de positieverdediging; de benodigde tijd en met name ruimte voor de eventuele inzet van de legerkorpsreserve moeten immers zijn verzekerd. De divisie *in* het legerkorpszwaartepunt zal over het algemeen een grotere keuzevrijheid hebben. Indien voor de positieverdediging wordt gekozen dient echter tevens het alternatieve plan voor het terugvallen op de laatste strook (gelegen vóór het tactisch essentiële gebied) en het aldaar stand houden

terdege te worden voorbereid. In de gebiedsverdediging kan eenvoudiger worden gereageerd op de beslissing de legerkorpsreserve offensief in te zetten doordat van huis uit een optreden is voorzien in de diepte van het divisievak.

De relatie manoeuvreform — inzet van reserves

De gekozen manoeuvreform is een van de invloedsfactoren bij het vaststellen van de groepering van een divisie. Daardoor worden ook de mogelijkheden voor offensief optreden beïnvloed. Indien de divisie kiest voor een positieverdediging, is de divisiereserve primair bestemd voor het uitvoeren van offensieve acties en het versterken van voorbrigades.

Offensieve acties in het kader van de positieverdediging zullen zich primair moeten richten op het voortzetten van de verdediging voorin. In theorie wil dat zeggen: tegenaanvallen; die hebben immers tot doel tactisch belangrijk gebied te herneemen en/of het verloren gaan van tactisch essentieel gebied te voorkomen. De versterking kan plaatsvinden tijdens het gevecht of daarvoor. Zo kan de divisiecommandant (DC) besluiten de voorbrigades „van huis uit” te versterken, zodat ze zo lang mogelijk min of meer zelfstandig het gevecht kunnen voeren.

Secundair kan de divisiereserve voorts worden belast met het voorbereiden van het gevecht in de diepte van het vak (laatste strook); bovendien zal (een deel van) de divisiereserve veelal ook een taak moeten uitvoeren in het kader van de beveiliging/bewaking van het divisieachtergebied. Bij een divisie, bestaande uit onder meer drie brigades, zal de vrij inzetbare divisiereserve in de meeste gevallen dan ook slechts bestaan uit een brigade minus.

Indien de divisie kiest voor een gebiedsverdediging, is de divisiereserve primair bestemd voor het overnemen van het gevecht in de diepte. Die primaire taak dient onder alle omstandigheden te zijn verzekerd. Het steunen van het gevecht van (een van) de voorbrigades zal dan ook slechts beperkt mogelijk zijn. Inzet van een groot deel van de divisiereserve brengt — gelet op de onvoorspelbaarheid van de uitslag van offensieve acties — het zekerstellen van het overnemen van het gevecht in de diepte in gevaar. Bovendien kan dan minder

aandacht worden geschonken aan de voorbereiding van het overnemen van het gevechtscontact. Uit het voorgaande volgt dan ook dat in de gebiedsverdediging het offensieve optreden per definitie beperkt zal zijn. Bij een divisie bestaande uit o.m. drie brigades zal de feitelijk vrij inzetbare divisiereserve in de meeste gevallen dan ook bestaan uit één, hooguit twee, bataljons. De daarmee uit te voeren offensieve acties zullen zich primair moeten richten op het handhaven van de mogelijkheid het gevecht over de diepte van het gebied te kunnen voeren. Offensieve acties zullen dan ook veeleer plaatsvinden om gebonden eenheden te helpen losmaken en in het kader van de beweeglijk gevoerde verdediging tussen de stroken. Dat wil zeggen tegenstoten; dus met het doel de vijand zo veel mogelijk verliezen toe te brengen.

Mogelijkheden voor offensief optreden met de divisiereserve

In algemene zin kan worden gesteld dat een gemiddelde divisie een reserve kan creëren die ongeveer een derde van de omvang van de legerkorpsreserve heeft. Hieruit zou kunnen worden afgeleid dat die divisie dan ook een equivalent deel van een legerkorpsaanvaldoel kan vermeesteren/vernietigen. Anders gesteld: indien de legerkorpsreserve in staat zou zijn drie vijandelijke regimenten te vernietigen, zou een divisiereserve in staat moeten zijn één vijandelijk regiment te vernietigen. Wij zijn echter van mening dat een dergelijke benadering niet opgaat. Door de aard, omvang en schaal van de middelen op het legerkorpsniveau ontstaat door de wederzijdse beïnvloeding en steun een zich versterkend effect („synergisme”; *MS 157*(1988)(11)512 voetnoot 4) waardoor „meer” vijand kan worden vernietigd dan drie brigades apart zouden kunnen („het produkt is meer dan de som der delen . . .”). Gelet op de beperkte middelen waarover de divisie beschikt zal dat synergetische effect zich eveneens slechts in beperkte mate voordoen. Hieruit volgt dat door het offensieve optreden van een divisiereserve maximaal slechts een deel van een vijandelijk regiment kan worden vernietigd. Voor het vervolg van dit artikel gaan wij ervan uit dat de divisie in staat is door offensieve inzet van de divisiereserve twee vijandelijke bataljons te vernietigen.

De mogelijkheden voor offensieve inzet worden tevens beïnvloed door het streven de vijand „op de flank” aan te vallen, bij voorkeur „achter” zijn gevechtsondersteunende eenheden langs. Hierdoor wordt bewerkstelligd dat de vijand op zijn zwakste plaats wordt aangevallen en dat het hem relatief veel tijd zal kosten op de aanval te reageren. Gelet op de formatie van WP-eenheden in het aanvallende gevecht zal een penetratie 10 à 15 km diep moeten zijn om de gewenste manoeuvre op de flank ten uitvoer te brengen.

Dit moet tevens als de uiterste grens van een penetratie op divisieniveau worden aangemerkt, omdat anders de samenhang in het gevecht van de voorbrigades gevaar gaat lopen door het noodzakelijkerwijs inzetten van de brigadereserves op de flanken van de penetratie.

Gelet op enerzijds de operationele snelheid die de WP-eenheden trachten te ontwikkelen en anderzijds gezien de ruimte waarin het offensieve optreden van de divisie zich moet afspelen, dient de inzet van de divisiereserve vóór in het vak snel plaats te vinden. Dat stelt hoge eisen aan de divisie t.a.v. de besluitvorming, de troepenaanvoering en de feitelijke uitvoering van de offensieve actie. Met inachtneming van het vorenstaande rijst vervolgens de vraag in welke vorm het offensieve optreden van de divisiereserve moet worden gegoten: een tegenaanval of een tegenstoot?

Volgens de theorie behoort het uitvoeren van een tegenaanval tot de reële mogelijkheden. In de positieverdediging wordt immers de beslissing voorin het vak gezocht. De ligging van tactisch belangrijke en/of essentiële gebieden is daarmee in overeenstemming en dus is het logisch dat tegenaanvallen moeten kunnen worden uitgevoerd. Een tegenaanval is immers per definitie gericht op het hernemen van tactisch belangrijk gebied of op het voorkomen van het verloren gaan van tactisch essentieel gebied. Als echter dat optreden aan de orde is, zal veelal sprake zijn van een aanzienlijke penetratie, waarin zich veel vijand bevindt. De definitie houdt tevens in dat in het herwonnen gebied de verdediging moet worden voortgezet. Doordat de tegenaanval „terrein-gericht” is (een geografisch bepaald gebied) worden enerzijds de mogelijkheden beperkt de aanval te richten op de zwakke plekken van de vijand, anderzijds zal de vijand na verloop van tijd de in de penetratie aanwezige gevechtskracht eveneens concentreren op het te

hernemen gebied. De voor het offensieve optreden van de divisie beschikbare reserve zal over het algemeen onvoldoende groot zijn om achtereenvolgens:

- in te breken zonder maximaal gebruik te maken van de vijandelijke zwakheden;
- het gros van de vijand op het aanvalsdoel buiten gevecht te stellen;
- de verdediging voort te zetten, gezien de totale hoeveelheid vijand in de penetratie en diens reactie op de inzet van de tegenaanval.

Bij de tegenstoot gaat het erom een tevoren vastgesteld deel van de vijandelijke gevechtskracht te vernietigen. De keuze van de manoeuvre kan volledig daarop worden afgestemd. Bovendien is dat optreden per definitie van beperkte duur. De actie kan bovendien worden afgestemd op de omvang van de beschikbare reserve. Ten slotte is het niet het oogmerk de verdediging voort te zetten in eventueel herwonnen gebied.

Samengevat komt het erop neer dat wij menen dat op divisieniveau feitelijk alleen tegenstoten kunnen plaatsvinden en dat zelden of nooit een tegenaanval zal kunnen worden uitgevoerd. Daarmee is tevens vastgesteld dat de divisie niet in staat zal zijn de tegenover haar optredende vijand zelfstandig beslissend te verslaan en daarmee het initiatief te herwinnen.

De dreiging

Zoals uit onze voorgaande artikelen is gebleken, zal een eigen voordivisie initieel worden geconfronteerd met één vijandelijke divisie dan wel met delen van twee divisies. Naar verwachting zal deze eerste tactische-echelonsdivisie bestaan uit tank- en gemechaniseerde eenheden. Deze divisie kan — overeenkomstig de doctrine — in twee echelons optreden. De sterkte van het eerste, resp. tweede echelon hangt daarbij o.m. af van het al dan niet optreden in het legerzwaartepunt. Voor het vervolg van dit artikel gaan wij ervan uit dat de divisie buiten het legerzwaartepunt optreedt met drie regimenten voor.

De door ons onderkende zwakheden in het vijandelijke optreden zijn ook door de eigen divisie uit te buiten. Zo kan het gebruik van gegevens uit de vijandelijke normeringen een indicatie geven of

de vijandelijke divisie al dan niet in het vijandelijke legerzwaartepunt optreedt. Het lokaliseren van vuursteunmiddelen kan daarbij van belang zijn, evenals het lokaliseren van geniemiddelen voor de ondersteuning van de manoeuvre. Ook op basis van vastgestelde vakbreedtes van de voorregimenten kan m.b.v. WP-normen het vijandelijke optreden worden geïnterpreteerd.

In de voorgaande artikelen hebben wij aangegeven dat het systeem van bevelvoering, met name op het niveau van regiment en lager, inflexibel is. Voor de eigen divisie wil dat zeggen dat de beschikbare inlichtingenverzamelorganen met prioriteit de C³I-systemen van de regimenten en bataljons dienen op te sporen. De daaruit voortkomende informatie dient zo spoedig mogelijk te worden omgezet in doelinformatie, zodat bestrijding kan plaatsvinden. De beschikbare luchtsteun alsmede de MLRS zijn bijzonder geschikt om die doelen te bestrijden. Ook de inzet van offensieve, grondgebonden verkenningcapaciteit kan een rol spelen bij zowel inlichtingenverzameling als bestrijding van onderkende C³I-doelen. Bestrijding kan eveneens plaatsvinden door offensieve inzet van EOY-middelen.

Ook is door ons aangegeven dat de echelonnering aanknopingspunten biedt voor het eigen optreden. Het tweede echelon van de divisie heeft van huis uit een bepaalde opdracht gekregen en bevindt zich in een verzamel/afwachtingsgebied op ca. 40 km achter de vijandelijke frontlijn. Indien de vijandelijke aanval volgens plan verloopt zal het tweede echelon zich verplaatsen tot ca. 30 km achter het eerste echelon. Het voorkomen van de inzet van dat tweede echelon, resp. het ertoe leiden dat die eenheid op een andere plaats dan voorzien moet worden ingezet, ofwel de vernietiging ervan, zal de aanvalsplannen van de vijandelijke divisie drastisch doorkruisen. Met name de verplaatsing van het tweede echelon uit het vooruitgeschoven verzamelgebied naar de plaats van inzet biedt mogelijkheden door bv. tijdens die verplaatsing m.b.v. luchtsteun de colonnes aan te vallen. Het lokaliseren van het tweede echelon, alsmede het nauwkeurig „volgen” van dat echelon zullen van het grootste belang zijn voor het eigen optreden. Derhalve zal het opsporen van de verblijfplaats van die eenheid een hoge prioriteit moeten hebben bij de werkzaamheden van de inlichtingenverzamelorganen. Bestrijding — in het

kader van het „conditioneren” van het tweede echelon — kan plaatsvinden door luchtsteunmiddelen, ver dragende artillerie, met name MLRS, offensieve-verkenningscapaciteit en offensieve EOV. Ook de inzet van bewapende helikopters, eventueel in combinatie met overige luchtsteun en artillerie (JAAT) behoort tot de mogelijkheden. Tot slot kan worden opgemerkt dat voor het uitvoeren van de aanval de WP-eenheden een grote hoeveelheid artillerie-, genie- en overige gevechts-ondersteunende eenheden in een relatief beperkt gebied concentreren. Bij een divisie, optredend buiten het legerzwaartepunt over een breedte van ca. 20 km bevinden zich over een diepte van 1 tot ca. 10 km vanaf de frontlijn ongeveer de volgende aantallen troepen:

3 regimentsartilleriegroepen met elk 3 afdelingen	à 4 km ²
1 divisieartilleriegroep met 4 afdelingen	à 4 km ²
1/2 legerartilleriegroep met ongeveer 5 afdelingen	à 6 km ²
10 manoeuvrebataljons uit de volgende echelons	à 5 km ²
6 luchtverdedigingsbatterijen	à 2 km ²
8 geniecompagnieën	à 2 km ²
8 antitankcompagnieën	à 2 km ²
4 regimentsverdeelplaatsen	à 4 km ²

In totaal beslaan deze troepen (116 eenheden van compagniesgrootte) ca. 153 km². Ervan uitgaande dat van het totale gebied van (20×9=) 180 km² gemiddeld zo'n 75% voor militaire doeleinden beschikbaar is, betekent dit dat zich op elke vierkante kilometer ten minste een eenheid van compagniesgrootte bevindt. Er wordt dus een groot aantal doelen geboden die door nagenoeg alle wapensystemen kunnen worden bestreden. Voorts kan ook d.m.v. het onbruikbaar maken van (verkeers)infrastructuur het verloop van de aanval negatief worden beïnvloed.

Tijd- en ruimtefactoren

Voor het vervolg van dit artikel gaan wij uit van een divisie optredend buiten het legerkorpszwaartepunt. De divisie heeft o.m. twee pantserinfanteriebrigades en één pantserbrigade ter beschikking (zie afb. 1).

Op grond van de beoordeling van de toestand heeft de DC besloten:

- de positieverdediging te voeren;
- pantserinfanteriebrigade 1 te versterken met

Tijd	Actie
U - 24	Eerste indicaties voor een mogelijk offensief optreden; overleg met het legerkorps over mogelijke steun. Binnen de divisiestaf wordt een aantal opties ontwikkeld
U - 12	DC besluit tot offensief optreden en maakt zijn keuze van de uit te voeren optie bekend; aanvang voorbereidingen voor offensief optreden; waarschuwingsbevel aan brigades
U - 8	Aanvang „conditioneren” vijand
U - 3	Aanvang verplaatsingen
U - 2	Het onder functioneel bevel stellen van de te doorschrijden eenheden
U	Uur U
U + 6	Gros vijand vernietigd
U + 8	Eenheden teruggekeerd binnen het weerstandsgebied

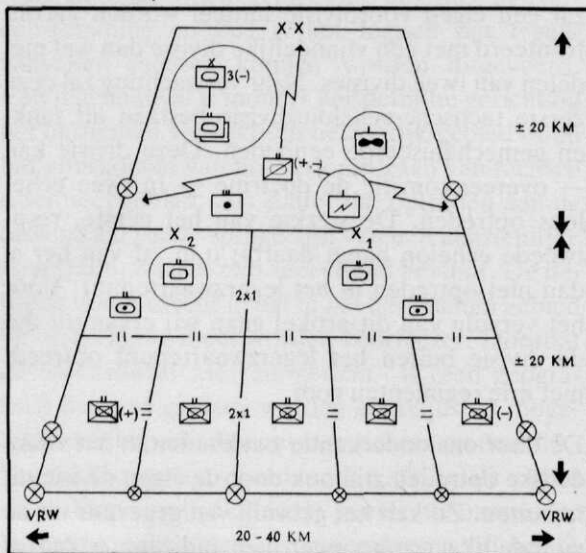
een pantserinfanteriebataljon minus één compagnie;

— pantserinfanteriebrigade 2 te versterken met een verkenningseskadron.

Eén van zijn overwegingen was dat het terrein bij brigade 1 goede mogelijkheden biedt om het gevecht voorin gedurende langere tijd te voeren.

De divisie treedt op binnen de door het legerkorps vastgestelde tijd- en ruimtefactoren. De divisie kijkt daarbij vooruit over een periode van 48 uur („planningshorizon”); die dient dan ook in beschouwing te worden genomen voor het uiteindelijke offensieve optreden. Pas bij het vorderen van de tijd zal het mogelijk zijn concreet vast te

Afb. 1 Mogelijke groepering divisie (positieverdediging, inzetmiddelen)

stellen op welke wijze zal worden opgetreden, te weten: op welke termijn, waar en tegen welke vijandelijke eenheden. Zoals eerder door ons is betoogd, zal de beschikbare tijd voor de beoordeling van de toestand, besluitvorming en uitvoering beperkt zijn. In het schema is een mogelijk tijdsverloop voor de uitvoering van een tegenstoot gegeven. Op een aantal aspecten ervan wordt in de loop van dit artikel teruggekomen.

Uit dit schema blijkt dat voor de divisie bij uitvoering van offensief optreden een periode van ca. 16 uren (U-8 - U+8) als kritiek kan worden aangemerkt, want gedurende die periode dienen immers (althans initieel) de noodzakelijke randvoorwaarden voor het offensieve optreden van de divisie te worden gehandhaafd en zijn nagenoeg alle divisiemiddelen gebonden.

De ruimte die aan de divisie ter beschikking staat en kan worden benut, wordt bepaald door het toegewezen vlak en de ligging daarin van de in eigen hand te houden tactisch essentiële gebieden. De divisie wijst delen van het gebied toe aan de ondercommandanten. Van belang daarbij is de begren-

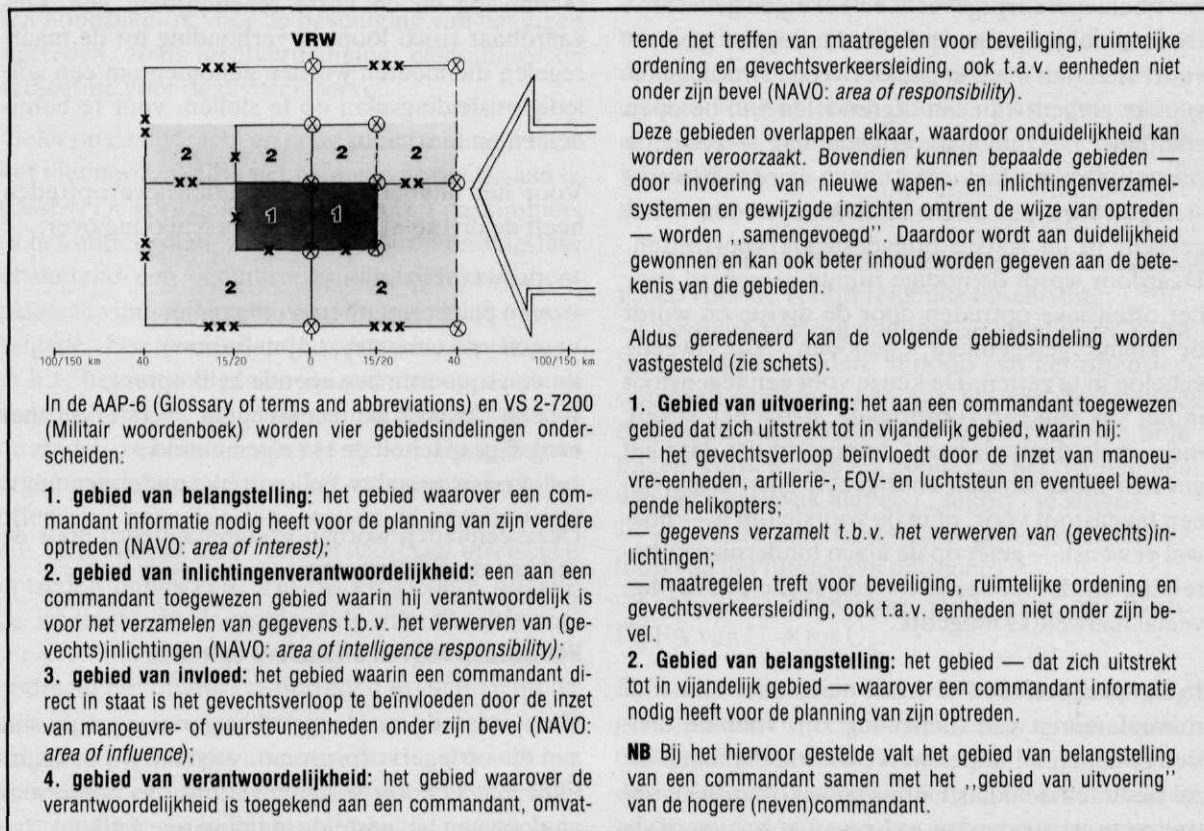
zing in de diepte, aan beide zijden van de vrw. In de richting van de vijand kan die begrenzing worden gevonden door een relatie te leggen met de dracht van de inzetmiddelen van de brigades. Gelet op de dracht van de brigadeafdelingen dient de begrenzing op ca. 15 km aan 's vijands zijde van de vrw te worden gevonden.

In de diepte van het eigen vak wordt de begrenzing gevormd door de ruimte die noodzakelijk is voor de ontplooiing van de eenheden en voor het „zelfstandig” voeren van het gevecht. Hierop gebaseerd kan dan een gebiedsindeling ontstaan zoals weergegeven in afb. 2. Door slechts de begrippen „gebied van uitvoering” en „gebied van belangstelling” te hanteren, wordt tegemoetgekomen aan het zo eenvoudig mogelijk houden van de te gebruiken terminologie, hetgeen verwarring/ onduidelijkheid voorkomt.

Het plan voor het offensieve optreden

Zoals eerder aangegeven, zal tussen legerkorps en divisie voortdurend een nauwe coördinatie plaats-

Afb. 2 1 „gebied van uitvoering” van een brigade, 2 „gebied van belangstelling” van een brigade

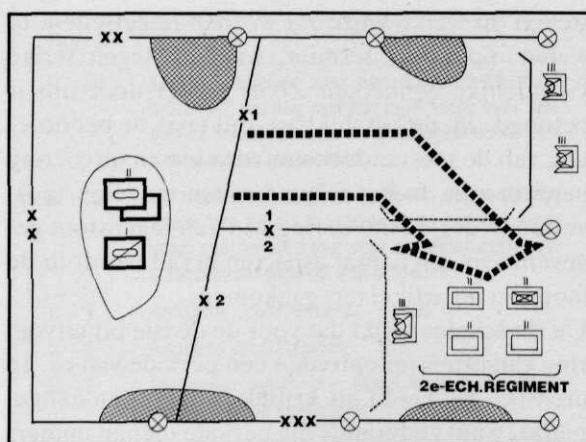

vinden. Zo zal inzet van de divisiereserve pas na overleg met het legerkorps geschieden. De doelstelling van het divisiegevecht — in het kader van het legerkorpsoptreden — is het voor de divisies tactisch essentiële gebied vast in eigen hand te houden door het vernietigen van de aanvallende vijandelijke divisie.

Ter adstructie van het hiervoor gestelde wordt uitgegaan van het volgende scenario. In het vak van de divisie zal de zuidelijke voorbrigade zijn gedwongen het gevecht in de laatste brigadestrook voort te zetten; de noordelijke brigade kan naar verwachting het gevecht voortzetten in de eerste of tweede strook. Delen van de brigadereserve van de noordelijke brigade zijn al ingezet om op de zuidelijke flank grendels te bezetten.

Gebaseerd op deze gegevens, en na overleg met de LKC, besluit de DC om een geplande tegenstoot uit te voeren in het vak van de zuidelijke voorbrigade met als doel het stabiliseren van het gevecht en het zoveel mogelijk vernietigen van het tweede-echelonsregiment (zie afb. 3) teneinde daarmee gunstige omstandigheden te creëren voor het legerkorpsgevecht en het eigen gevecht. De noordelijke brigade dient daarbij het gevecht voort te zetten in de eerste of tweede strook en tevens te zorgen voor het afgrendelen van de open zuidflank. De zuidelijke brigade mag — zodra de juiste tijd/ruimtefactoren kunnen worden bewerkstelligd voor eigen offensief divisieoptreden — het gevecht in de laatste brigadestrook voortzetten. Daardoor wordt de nodige ruimte gecreëerd voor het offensieve optreden door de divisie en wordt de vijand gelegenheid „geboden” zijn tweede echelon in te zetten. De keuze voor een tegenstoot in het vak van een voorbrigade, nadat een strook meer in de diepte is bezet, impliceert dat daar het gevecht moet worden voortgezet. Uitvoering van een tegenstoot vóór, of in de voorste lijn is — hoewel gewenst — gelet op de eigen hindernisvoorbereiding en de noodzaak tot een snelle uitvoering, veelal nauwelijks mogelijk.

In zijn plan geeft de DC onder meer aan welke tijd/ruimtefactoren van toepassing zijn voor de divisie-eenheden en onder welke omstandigheden hij zal besluiten de doelstelling van het offensieve optreden te wijzigen, dan wel ervan af te zien of de

Afb. 3 Het plan voor het offensieve optreden

uitvoering af te breken. Ook spreekt hij zich uit over de hindernisvoorbereiding in relatie tot het offensieve optreden; met name het gebruik van „barrier-free” en „barrier-restricted zones” heeft daarbij de aandacht. Voorts geeft hij aan op welke wijze en met welke prioriteiten de divisie het gevecht in de vijandelijke diepte moet voeren, teneinde de vijand optimaal te conditioneren. De DC besluit verder dat geen misleidingsplan zal worden opgesteld en uitgevoerd. Hij is van mening dat het offensieve optreden, door de relatief beperkte omvang en de korte reactietijden, een aanvaardbaar risico loopt in verhouding tot de maatregelen die moeten worden genomen om een volledig misleidingsplan op te stellen, voor te bereiden en uit te voeren.

Voor het uitvoeren van het offensieve optreden heeft de divisie in principe de beschikking over:

- twee tankbataljons;
- een pantserinfanteriecompagnie;
- een verkenningsbataljon (minus);
- een squadron bewapende helikopters;
- een pantsergeniecompagnie versterkt met brugslagcapaciteit en twee genietanks;
- overige gevechts- en logistieke ondersteuning.

Deze eenheden worden gecommandeerd door de staf van de divisiereserve.

Het verloop van het offensieve optreden

Daar waar de maatregelen nagenoeg gelijk zijn aan die op legerkorpsniveau, volstaan wij in dit artikel met een korte samenvatting; de opbouw is analoog aan het gestelde in het vorige artikel.

De voorbereidende fase

Tijdens deze fase zal de divisie zowel voorwaarden moeten scheppen en handhaven voor het komende offensieve optreden als het lopende gevecht moeten leiden en sturen. Het betreft onder meer het lokaliseren en „volgen” van de te vernietigen vijandelijke eenheden en het conditioneren ervan, zodat die op de „juiste tijd en plaats” beschikbaar zijn. Het betreft het tweede-echelons-(tank)regiment; afhankelijk van de dreiging ervan, het zelfstandige tankbataljon; de C³I-eenheden/installaties van het tweede echelon en de divisie en voorts de gevechtsondersteunende eenheden die hun invloed kunnen doen gelden in het gebied waar het offensieve optreden is gepland. Voor het conditioneren van de vijand beschikt de divisie over een toewijzing voor BAI en CAS, een batterij MLRS, twee afdelingen M110, een afdeling M114 en de offensieve capaciteit van de ingedeelde EOVC-compagnie. Mogelijk dat ook over offensieve waarnemings/verkenningcapaciteit kan worden beschikt.

Hoewel de DC heeft besloten geen misleidingsplan te ontwikkelen en uit te voeren, blijven maatregelen noodzakelijk voor de beveiliging van het eigen optreden, zoals luchtverdediging, camouflage en radiostilte voor de divisiereserve.

Gelet op de opdracht en de gekozen manoeuvre, is het niet noodzakelijk het plan van de divisie aan te passen. De voorziene offensieve inzet past immers in het initiële plan, zodat in de voorbereidingsfase uitsluitend een actualisering van dat plan dient plaats te vinden. Voorts dient de noordelijke voorbrigade een aanvullende opdracht te krijgen m.b.t. het verdedigen in de grendel op de flank van die brigade, om daarmee de samenhang met de zuidelijke brigade zeker te stellen. De tijdsduur ervan wordt bepaald door het moment waarop het offensieve optreden aanvangt en de situatie zoals die zich tijdens het verloop van het offensieve optreden ontwikkelt. Tevens krijgt deze brigade de opdracht de doorschrijding van de divisiereserve te steunen. De zuidelijke brigade krijgt de opdracht het offensieve optreden te steunen uit de dan ingenomen opstellingen. De zuidelijke voorbrigade krijgt tevens als aanvullende opdracht het voorzien in een aantal doorgangen in de hindernissen, teneinde — indien noodzakelijk — ook hier

mogelijkheden te hebben voor terugkeer van de aanvallende eenheden. Aan de hand van het plan voor de manoeuvre wordt van huis uit bepaald waar „barrier-free” en „barrier-restricted” zones worden gesitueerd. Ook hierbij doet zich de problematiek voelen dat eigenlijk over snel te leggen, bij voorkeur in tijd instelbare, mijnhindernissen moet kunnen worden beschikt.

In de voorbereidingsfase wordt voorts definitief de samenstelling van de tegenaanvalsmacht vastgesteld. Gelet op de behoefte aan verkenning- en beveiligingscapaciteit voor het offensieve optreden is het noodzakelijk dat ten minste een verkenningsseskadron deelneemt aan het offensieve optreden. Het verkenningbataljon (minus), versterkt met de pantserinfanteriecompagnie is dan beschikbaar voor het bewaken van het divisieachtergebied, en met name de daarin gelegen laatste divisiestrook. In de voorbereidingsfase wordt voorts, indien noodzakelijk, steun aangevraagd bij het legerkorps. Van bijzonder belang daarbij is de vuursteun bij de aanvang en gedurende het verloop van het offensieve optreden. Aangezien de divisie buiten het legerkorpszwaartepunt optreedt, zal het zwaartepunt van de vuursteun zich eveneens buiten het vak bevinden. Gelet op de noodzaak van een snelle uitvoering van de geplande tegenstoot en het belang ervan voor het divisie- en legerkorpsoptreden, kan de divisie dan ook om aanvullende vuursteun verzoeken. Dat betreft zowel artillerie- als luchtsteun. Het verzoek van de divisie omvat dan ook:

- de steun van een additionele veldartilleriegroep voor de voorbereidende beschieting;
- de steun van een additionele afdeling veldartillerie voor het verdere verloop van het offensieve optreden (hierdoor kan aan elk van de offensief optredende tankbataljons de steun van twee afdelingen worden gegeven zonder in het overige deel van het divisievak met een „tekort” te zitten);
- een extra toewijzing CAS gedurende het verloop van het offensieve optreden;
- een extra toewijzing BAI voor de divisie-FOFA van U-8 tot U.

De opdracht voor de divisiereserve wordt als volgt geformuleerd: „Vernietig zoveel mogelijk van het tankregiment (tweede echelon) in het gebied voor de zuidelijke voorbrigade tot aan de vrw; vernietig zo mogelijk delen van de vijandelijke gevechtson-

dersteuning". Daarbij geeft de DC een aantal voorwaarden aan; indien die niet aanwezig zijn kan worden besloten af te zien van het offensieve optreden. Het is daarbij duidelijk dat de vijand „bepaalt" wanneer de divisie overgaat tot offensief optreden. Die voorwaarden zijn o.m. de volgende.

a. De noordelijke brigade moet in staat zijn en blijven — ten minste gedurende het verloop van het offensieve optreden — te verdedigen in de huidige opstellingen, alsmede in de grendelstelling op de zuidflank. Dat geldt eveneens voor de zuidelijke brigade.

b. De eenheden ten behoeve van het offensieve optreden dienen tijdig beschikbaar te zijn en de beveiliging van het divisieachtergebied dient te zijn zekergesteld.

c. Voorkomen dient te worden dat het offensieve optreden op de flank en uit de lucht wordt bedreigd. In dit verband dient speciale aandacht te worden besteed aan de vijandelijke eenheden waartegen de inzet van de divisiereserve niet wordt gericht; in ons voorbeeld het zelfstandige tankbataljon.

d. Bij voorkeur dient te worden voorkomen dat het te vernietigen tankregiment 's nachts kan worden ingezet tegen de zuidelijke brigade; daardoor zou de eigen offensieve inzet eveneens 's nachts moeten plaatsvinden hetgeen, gelet op de uitvoeringsproblemen in relatie tot het doel van het optreden, niet acceptabel is (snelheid is een voorwaarde voor de uitvoering van de tegenstoot).

Op grond van o.m. deze randvoorwaarden begint de divisie op U-8 met het gericht conditioneren van de vijand. Prioriteit heeft daarbij het te vernietigen tweede-echelons(tank)regiment omdat dit immers in een voor het eigen optreden gunstig tijdschema moet worden gedwongen, dan wel gehandhaafd.

De aan de divisie toegewezen (extra) BAI-middelen voor het divisiegevecht in de diepte worden ingezet tegen met name het tweede-echelons(tank) regiment, dat zich in deze periode nog in een verzamel/afwachtingsgebied zal bevinden. Indien het niet mogelijk blijkt het regiment aan te grijpen — gelet op het ontbreken van gerichte doelgegevens of een sterke vijandelijke luchtverdediging — kunnen de BAI-middelen worden ingezet tegen onderkende C³I-installaties/eenheden

van met name de divisie. Inzet van BAI-middelen tegen andere doelen dan het te vernietigen tankregiment dient ook plaats te vinden als dat regiment zich al in voor de eigen divisie gunstige tijd/ruimtefactoren bevindt. Bovendien bieden de gevechts-ondersteunende eenheden die zijn bedoeld voor het steunen van het tweede echelon, goede gelegenheden om de vijand afbreuk te doen. Ook de MLRS kan worden benut voor het bestrijden van de eerdergenoemde doelen.

De mogelijk toegewezen offensieve lange-afstandsverkenningcapaciteit dient primair te worden gericht op het ontregelen van de vijandelijke commandovoering.

Ook het saboteren van verbindinginstallaties kan in belangrijke mate bijdragen aan het ontwrichten van het vijandelijke optreden.

Afhankelijk van de afstand tot de startlijn beginnen de verplaatsingen van de divisiereserve ca. 3 uur vóór uur U. Daarbij dienen m.b.t. de beveiliging — zoals luchtverdediging en radiostilte — dezelfde maatregelen te worden genomen als voor de inzet van de legerkorpsreserve noodzakelijk zijn. Dat geldt ook voor het onder functioneel bevel (Tacon) nemen van de te doorschrijden eenheden.

De uitvoerende fase

Tijdens deze fase zullen door de divisie de randvoorwaarden voor het optreden moeten worden gehandhaafd en wordt het offensieve optreden uitgevoerd. Het verzamelen van gegevens/doel informatie over/van de vijand wordt nu met name gericht op de te vernietigen vijandelijke eenheid en op de vijandelijke eenheden die het eigen optreden ongunstig kunnen beïnvloeden.

In het vorige artikel zijn wij nader ingegaan op de problematiek m.b.t. het al dan niet uitvoeren van een voorbereidende beschieting. Wij hebben toen geconcludeerd dat het uitvoeren van een voorbereidende beschieting dient plaats te vinden onder controle van het niveau dat ook het offensieve optreden initieert; in dit geval dus de divisie. Het doel ervan is:

- het neutraliseren/vernietigen van de vijandelijke luchtverdediging;
- de vijand in zeer korte tijd zoveel mogelijk ver-

liezen opleggen, zodat hij als het ware wordt verlamd;

— het zoveel mogelijk uitschakelen van de C³I-systemen;

— het begunstigen van de eigen manoeuvre.

Voorts waren wij van mening dat dit uitsluitend mogelijk is door een geconcentreerd, gelijktijdig, en gecoördineerd gebruik van alle inzet middelen (jachtbommenwerpers, bewapende helikopters, artillerie, mortieren, en met directe richting vurende systemen). Ook voor het ondersteunen van het offensieve optreden van de divisie dient dat plaats te vinden.

Uur U

Dit is het begin van de manoeuvre, waarbij de divisiereserve de startlijn overschrijdt en daarbij wordt gesteund door eenheden die (tijdelijk) onder functioneel bevel (Tacon) zijn gesteld. Gelet op het doel van het optreden — vernietigen vijand — is het niet noodzakelijk een geografisch doel voor het optreden vast te leggen. Wel is het noodzakelijk dat een begrenzing voor het offensieve optreden wordt vastgesteld, zulks om te voorkomen dat neveneenheden worden gehinderd, of dat de steun aan de divisiereserve niet langer kan worden verzekerd.

Gelet op de opdracht en het doel van het optreden, is in overleg met de divisie besloten dat de divisiereserve met de twee tankbataljons vóór zal optreden. Hierdoor kan een maximum aan gevechtskracht tot gelding worden gebracht. Het aanhouden van een eigen reserve is, gelet op de opdracht en de tijdsduur ervan, niet noodzakelijk. Het verkenningsbataljon (minus) krijgt de pantserinfanteriecompagnie onder bevel en als opdracht het beveiligen van het divisieachtergebied. Voor het uitvoeren van agressieve verkenning in front en de verdere beveiliging van het offensieve optreden wordt een verkenningseskadron onder bevel van de divisiereserve gesteld. De agressieve verkenningen hebben tot doel de tankbataljons als het ware naar de vijand toe te leiden en nieuwe doelen op te sporen.

In het derde artikel is aangegeven dat de steun van de bewapende helikopters in principe „zelfstandig” dient plaats te vinden, zodat de eigenschappen van het wapensysteem optimaal kunnen wor-

den benut. Aanvankelijk kan de divisie die middelen ook zo inzetten. Het doel van hun optreden zal dan zijn concentraties vijandelijke eenheden of zich verplaatsende colonnes aan te grijpen, zodat de taak van de tankbataljons wordt vereenvoudigd en tevens de chaos bij de vijand wordt vergroot. Gelet op de beperkte tijd en ruimte waarin het optreden van de divisie plaatsvindt, kan het eerdergenoemde optreden slechts van beperkte duur zijn. Daarna kan het optreden van de bewapende helikopters — noodgedwongen — worden gericht op:

— directe steun aan de tankbataljons;

— het optreden op flanken;

— het optreden tegen achtergebleven vijand;

— het steunen van de terugkeer van de divisiereserve.

De aan de divisie toebedeelde artilleriesteun dient — indien noodzakelijk — het gevecht van de beide voorbrigades te kunnen steunen in het kader van het handhaven van de randvoorwaarden voor het offensieve optreden en dient tevens de aanvallende tankbataljons van maximale vuursteun te voorzien. Ook dienen — in voorkomend geval — doelen in de diepte te worden bestreden. Primair dient de artilleriesteun echter te zijn gericht op het verlenen van nabijsteun aan de tankbataljons. Pas dan kan massaal vuur worden uitgebracht op de vijand, hetgeen het optreden van de tankbataljons begunstigt.

De luchtsteun voor de divisie omvat BAI- en CAS-middelen. Tijdens de uitvoering van het offensieve optreden ontstaat een grotere behoefte aan CAS-middelen omdat het gros van de vijandelijke divisie (met name het te vernietigen regiment of delen ervan) zich op relatief korte afstand bevindt. Derhalve kan de divisie verzoeken om een andere toewijzing van middelen. Er dient evenwel BAI-capaciteit beschikbaar te blijven om een zich in de diepte aftekenende dreiging tegen te gaan. Een dergelijke dreiging kan worden gevormd door het zelfstandige tankbataljon van de divisie. Ook dient BAI-capaciteit beschikbaar te blijven om te worden ingezet tegen de C³I-systemen van de vijandelijke divisie, zodat het bijsturen van het gevecht wordt bemoeilijkt. Het grootste deel van de CAS-middelen dient te worden ingezet voor de brigade die offensief optreedt. De doelen die

daarmee dienen te worden bestreden zijn de commandovoeringsorganen van het te vernietigen regiment, artillerie-eenheden, genie-eenheden, met name de zg. mobiele-hindernisdetachementen en die delen van het te vernietigen regiment waarop de eigen aanvallende bataljons voorshands geen invloed kunnen uitoefenen.

De inzet van de beschikbare offensieve EOV-middelen dient te zijn gecoördineerd met het legerkorps. Het betreft daarbij met name de beperkingen die aan de divisie kunnen worden opgelegd t.a.v. te storen frequenties, periodes waarin niet mag worden gestoord enz.; zulks om te voorkomen dat het optreden van de divisie en het optreden van het legerkorps elkaar gaan hinderen. Teneinde het eigen offensieve optreden optimaal te steunen, dient de offensieve EOV zich te richten op:

- de commandonetten van het te vernietigen regiment;
- de vijandelijke vuursteunnetten (regiment, divisie);
- de vijandelijke netten voor inzet luchtstrijdkrachten.

Hierdoor worden de vijand de mogelijkheden ont-nomen snel op de situatie te reageren.

Randvoorwaarden

In het voorgaande hebben wij aangegeven op welke wijze de divisie offensief kan optreden in het kader van het defensief. In het vorige artikel is door ons aangegeven aan welke randvoorwaarden voor het legerkorpsniveau moet zijn voldaan om met succes te kunnen optreden. Die randvoorwaarden zijn eveneens van toepassing op het divisieniveau. Het betreft:

- het beschikbaar hebben van tijdige en betrouwbare inlichtingen, waarbij met eigen middelen tot +/-40 km in vijandelijk gebied moet kunnen worden waargenomen;
- het beschikbaar hebben van inzetmiddelen die tot +/-40 km in vijandelijk gebied hun invloed kunnen doen gelden;
- het beschikbaar hebben van middelen om de eigen mobiliteit te handhaven zoals voor het doorbreken van hindernissen;
- het beschikbaar hebben van middelen ter be-

veiliging van het eigen optreden, met name luchtverdedigingsmiddelen;

- het beschikbaar hebben van adequate C³I-systemen;
- een offensieve instelling van het personeel.

Samenvatting

In deze vierde bijdrage hebben wij beschreven hoe op divisieniveau offensief kan worden opgetreden. Wij hebben daarbij aangegeven dat er een relatie bestaat tussen het optreden op legerkorpsniveau en op dat van de divisie. De keuze van de manoeuvrevorm op divisieniveau wordt sterk beïnvloed door het plan voor de manoeuvre van het legerkorps: buiten het legerkorpszwaartepunt zal veelal de positieverdediging moeten worden gekozen; in het legerkorpszwaartepunt is de keuzevrijheid weliswaar groter doch een keuze voor de gebiedsverdediging ligt voor de hand.

De manieren waarop de divisiereserve offensief kan worden ingezet worden op hun beurt weer beïnvloed door de gekozen manoeuvrevorm.

Voorts hebben wij aangetoond dat offensieve inzet van de divisiereserve in feite slechts beperkt mogelijk is. Ten eerste omdat door offensieve inzet slechts een relatief beperkte hoeveelheid vijand kan worden uitgeschakeld. Ten tweede omdat gelet op de tijd/ruimtefactoren die bij een offensieve inzet op divisieniveau een rol spelen nagenoeg uitsluitend tegenstoten kunnen worden uitgevoerd. De belangrijkste conclusie die daaruit kan worden getrokken is dat de divisie niet in staat zal zijn de tegenover haar optredende vijand zelfstandig beslissend te verslaan en daarmee het initiatief te herwinnen.

Vervolgens zijn wij nader ingegaan op het aspect dreiging. Daarin hebben wij o.m. aangegeven welk een kwetsbare opeenhoping van vijandelijke troepen zich voordoet in de strook van ongeveer 10 km vanaf de vlet en met welke middelen de verschillende elementen kunnen worden aange-grepen.

Daarna is beschreven hoe het offensieve optreden van de divisie kan worden uitgevoerd. Daarbij zijn wij uitgegaan van een divisie die — optredend buiten het legerkorpszwaartepunt — de positieverdediging voert. Wij hebben geschetst op welke wijze

de inzet van de verschillende middelen moet worden geïntegreerd om de gevechtskracht optimaal tot gelding te brengen. Met name de onderlinge afstemming van vuursteun, hindernissen en manoeuvre is essentieel. Vooral het gebruik van hindernissen vormt daarbij een knelpunt: deze belemmeren niet alleen de vijandelijke maar ook de eigen beweging. Zolang niet wordt beschikt over mijnsystemen die snel zijn te leggen en op afstand zijn aan en uit te schakelen, alsmede snelle doorbrekingsmiddelen, zal offensief optreden vrijwel uitsluitend in de diepte van het vak mogelijk zijn, omdat anders het optimale gebruik van hindernissen bij de verdediging voorin wordt beperkt.

Ook ten aanzien van de aspecten vuursteun en manoeuvre echter hebben wij randvoorwaarden ge-

formuleerd. Voor de manoeuvre is het essentieel enerzijds tijdig over betrouwbare inlichtingen te kunnen beschikken en anderzijds de reserve te kunnen beveiligen tegen vijandelijke invloeden. Tevens dient het eigen C³I-systeem adequaat te kunnen functioneren. Wat betreft het aspect vuursteun gaat het erom de vijand in het „gebied van uitvoering” — ±40 km diep — te kunnen aangrijpen. Ten slotte geldt ook op dit niveau dat alle techniek niets oplevert als niet de vaste wil bestaat de vijand aan te grijpen en te vernietigen.

Die Bewaffnung der Armeen hat sich geändert; die Grundgesetze der Kriegsführung bleiben aber bestehen und eines dieser Gesetze lautet dahin, daß man ohne Angriff den Feind nicht besiegen kann.

(ALFRED VON SCHLIEFFEN)

Literatuur

VR 2-1386, *Gevechtshandleiding*.

VS 2-7200, *Militair woordenboek*.

AAP 6, *Glossary of terms and abbreviations*.

R. J. Van Vels — Operatieve kunst in de Central Region. Het gebruik van het terrein onder handhaving

van acceptabele gevechtskrachtsverhoudingen. *Mil. Spect.* 157(1988)(4)157.

P. H. de Vries en P. L. E. M. Everts — Offensief optreden, maar hoe? 3. Eigen optreden legerkorps. *Mil. Spect.* 157(1988)(10)457.

Het falende oppergezag. Keizer Wilhelm II als „Oberster Kriegsherr”

Met belangstelling las ik het artikel van de hand van maj drs. A. J. Vinke (*MS* 157(1988)(11)529). Wat mij steeds weer opvalt in geschriften over Wilhelm II is het volkomen gemis aan nieuwe gezichtspunten. Inmiddels is de kennis omtrent de „schuldvraag” en de rol van andere (niet-Duitse) staatslieden aanmerkelijk toegenomen. Documenten zijn vrijgegeven, archieven zijn geopend en er is zoveel aanvullende informatie beschikbaar gekomen

dat de figuur van de Duitse keizer en met name zijn rol in de Eerste Wereldoorlog zeker voor hernieuwde beschouwing in aanmerking komen. In ons land lijkt het echter erop dat de historicus geen belangstelling heeft voor het contemporaine tijdperk en zich veelal beperkt tot het, al dan niet klakkeloos, citeren van oude bronnen.

Met alle achtung voor het artikel van drs. Vinke moet ik toch constateren dat ook hij deze weg heeft gevolgd en zich niet echt heeft verdiept in de figuur van de Duitse ex-keizer. Hij wekt op zijn minst de suggestie dat Wilhelm voor alles persoonlijk verantwoordelijkheid droeg en heeft de verleiding niet kunnen weerstaan zijn overal breed uitgemeten karakterzwakten te herhalen. In mijn reactie wil ik mij echter beperken tot het signaleren van enkele feitelijke onjuistheden in het artikel.

Allereerst laat ik de keizer zelf aan het woord. Op 6 november 1914 zei hij tegen de hem bezoekende prins Max von Baden:

Der Generalstab sagt mir gar nichts

und fragt mich auch nicht. Wenn man sich in Deutschland einbildet daß ich das Heer führe, so irrt man sich sehr. Ich trinke Tee und säge Holz und gehe spazieren, und dann erfahre ich von Zeit zu Zeit, das und das ist gemacht, ganz wie es den Herren beliebt.

Hoewel hij het uitermate onprettig vond, was dat toch de situatie. De keizer was uitsluitend in naam „Oberster Kriegsherr”. De werkelijke macht had de Generale Staf en ingrijpen door de keizer was slechts zeer beperkt mogelijk. De suggestie van drs. Vinke dat de keizer volledig door zijn generaals werd gepasseerd is onjuist. Ik kom daarop nog nader terug.

Drs. Vinke stelt dat, toen von Moltke faalde en de verkeerde beslissingen nam, de keizer had moeten ingrijpen en de leiding nemen. De facto schuift hij de verantwoordelijkheid voor von Moltkes „verkeerde” beslissing (het onttrekken van twee legerkorpsen aan het Westfront) in ’s keizers schoenen. De werkelijkheid was anders. Allereerst is het niet alleen *niet* bewezen, maar ook zeer onwaarschijnlijk, dat het weg-

halen van twee legerkorpsen uit het westen de oorzaak was van de *Marne-debâcle*. Het gat dat was ontstaan tussen de legers van de generaals Kluck en Bülow werd niet veroorzaakt door het weghalen van twee legerkorpsen (Vinke noemt overigens het 1e en 2e *Duitse leger* ten onrechte legerkorpsen) maar door de najver van de twee bevelvoerders, waardoor de aansluiting werd verbroken en er steeds meer ruimte tussen de twee legers ontstond.

De fout van von Moltke, de Duitse opperbevelhebber, is geweest dat hij zijn generaals te veel vrijheid en speelruimte heeft gegeven en te weinig controle uitoefende of zij het veldtochtplan wel nauwgezet uitvoerden. Overigens was het wel overeenkomstig de Duitse traditie dat de plaatselijke commandanten steeds veel ruimte hadden om naar eigen initiatief en inzicht te handelen. Toen von Moltke echter merkte dat er een gevaarlijk gat ontstond, nam hij de juiste maatregelen; hij riep het 1e Duitse leger terug, en gaf daarmee een stuk van het veldtochtplan op, maar redde hoogstwaarschijnlijk zijn 1e leger. Overigens wordt eraan getwijfeld of de Britten de kans om het gat snel te vullen wel zouden hebben gegrepen, omdat het Britse expeditieleger tot dat moment nog bitter weinig had gepresteerd en men toen zelfs nog geen weet had van wat zich aan Duitse zijde afspeelde. Terecht liet von Moltke het echter niet erop aankomen.

Ik kom dan op een tweede punt uit het artikel van drs. Vinke. Hij schrijft:

Onbekend is hoe groot de druk is geweest die de keizer op de Chef van de Generale Staf, von Moltke, uitoefende om divisies uit het westen naar het oosten te verplaatsen.

Schr. suggereert dat die druk er wel degelijk was, al geeft hij tegelijkertijd toe dat het „onbekend” is hoe groot; maar nog geen vijf regels verder stelt hij vast dat von Moltke, ik citeer:

... (zich) *onderwierp aan de grillige wens van zijn „Oberster Kriegsherr”; hij liet zich van zijn belangrijkste opdracht afbrengen en stuur-*

de twee legerkorpsen naar Oost-Pruisen . . .

Hier wordt wel heel gemakkelijk de schuld naar de keizer verlegd. Er is geen enkel bewijs dat von Moltke door hem werd geprest, laat staan gedwongen, twee legerkorpsen vrij te maken voor de strijd bij Tannenberg. Dat was von Moltkes eigen beslissing en alhoewel later bleek dat het onnodig was geweest dient men niet te vergeten dat de situatie in het oosten zeer ernstig was en op dat moment leek het zenden van troepen zeker niet onlogisch. Het ligt niet voor de hand dat de keizer die beslissing erdoor drukte en dat von Moltke zich ertoe heeft laten overhalen.

Het lijkt overigens erop dat Vinke van mening is dat de keizer operationeel zelf de leiding van de strijd als opperste krijgsheer had en dus verantwoordelijk was. Hij gaat dan voorbij aan het feit dat Duitsland onder Wilhelm II een monarchie was waarbij de opperste macht niet bij de keizer lag. Ook in krijgsaan gelegenheden had hij wel degelijk rekening te houden met de voor het voeren van de strijd aangestelde verantwoordelijken en hij kon daarbij niet op eigen houtje allerlei maatregelen nemen, hoe graag hij dat misschien ook wel had gewild. Hij kon de verantwoordelijke personen aanstellen en ontslaan maar zeker niet direct ingrijpen in hun verantwoordelijkheden. Von Moltke werd dan ook vervangen op voordracht van de Generale Staf en niet omdat de keizer dat zo graag wilde; overigens met goede reden. De man bleek niet opgewassen tegen de enorme spanningen en kreeg op het kritiekste punt van de strijd een zenuwinzinking waarvan hij nimmer herstelde. Het is dan ook onjuist dat, zoals Vinke stelt, de keizer op dat moment had kunnen/moeten ingrijpen. Dat was niet zijn taak maar die van de Generale Staf en die heeft ingegrepen, op het juiste moment: von Moltke werd vervangen en er werden adequate maatregelen getroffen om zijn fouten te herstellen, voor zover dat nog mogelijk was. De rol van de keizer bij dat alles was veel beperkter dan Vinke suggereert en hij heeft zich terecht niet

zelf rechtstreeks met e.e.a. bemoeid.

In dit licht bezien moet ik dan ook vraagtekens zetten bij de verdere opmerkingen over Wilhelm II. Het is trend geworden hem steeds af te schilderen als de oorlogshitser bij uitstek, een man zonder kwaliteiten, schizofreen, slap, protserig, een man zonder remmen en zonder enige zelfkennis, een man die uiteindelijk de Eerste Wereldoorlog wilde (zo niet veroorzaakte) en op zijn minst daaraan grote schuld had. Het is echter jammer dat Vinke niet wat dieper op de materie is ingegaan en naar het schijnt zijn bronnen betreft uit steeds opnieuw gebruikt materiaal; enige nieuwe inbreng wordt node gemist. Hij volgt daarmee het spoor van vele voorgangers met als gevolg dat geen enkel nieuw licht schijnt over Wilhelm II. Daarvoor is overigens wel reden want literatuur en documenten roepen zeer veel vragen op die aanleiding geven de rol van de Duitse keizer toch eens wat nauwkeuriger te bekijken. De meeste schrijvers, en naar mijn mening helaas ook Vinke, beperken zich tot het herhalen van reeds tientallen jaren vastgeroeste meningen die op zijn minst genomen weinig objectief mogen worden genoemd.

Ten slotte wil ik graag nog enkele onduidelijkheden uit Vinke's artikel rechtzetten. Schr. stelt dat het de Duitse keizer was die vanaf het begin de Duitse vloot werkloos in de havens hield ondanks het smeken van de Admiraliteit om actie. Zonder in details te gaan moge ik hier enkele regels citeren uit het dagboek van admiraal von Müller, chef van het Marinekabinet van 1914-1918:

Unsere hohen Seeoffiziere, Tirpitz, Müller, Pohl, sind der Ansicht, daß unsere Flotte sich nicht aventurieren dürfe sondern eine abwartende Stellung beibehalten muß. Admiral von Tirpitz, der heute bei der Mittagstafel neben mir saß, hielt es für nötig, mir gegenüber die passive abwartende Haltung unserer Flotte zu rechtfertigen. Ich glaube daß diese Haltung rein militärisch wirklich gerechtfertigt ist. Auch wäre es wünschenswert, daß wir bei späteren Friedensver-

Het falende oppergezag. Keizer Wilhelm II als „Oberster Kriegsherr“

Helaas meent de heer Andriessen in mijn artikel een aantal onjuistheden aan te treffen. Zijn reactie vraagt uiteraard om een antwoord. Allereerst in het algemeen iets over de positie van de keizer en zijn persoonlijke verantwoording. Het zou natuurlijk onzin zijn te beweren dat er ooit een alleenheerschappij heeft bestaan. De problematiek van het „persönliche Regiment“ is door de geschiedwetenschap lang als een tweedeling tussen de persoon van

▷ *handlungen wenigstens einen Teil der Flotte noch besäßen.*

Met de smeebden van de admiraliteit om de vloot in actie te brengen, zoals Vinke stelt, viel het dus nogal mee. Het sparen van de vloot was niet een bedenkse-uit-angst van de keizer maar had een politieke achtergrond en diende als machtsfactor bij eventuele, ook en vooral door Duitsland gewenste, toekomstige vredesonderhandelingen. Ook de opmerking van de heer Vinke dat de onbepaalde duikbootoorlog die op 9 januari 1917 werd uitgeroepen de oorzaak was van het Amerikaanse besluit aan de oorlog te gaan deelnemen, is historisch onjuist. Amerika had reeds lang besloten aan de oorlog deel te nemen en gebruikte de Duitse maatregel slechts als argument. De werkelijke oorzaken lagen veel dieper en gaan terug tot 1915/1916. Een beschrijving hiervan zou in het kader van dit commentaar echter te ver gaan.

J. H. J. ANDRIESSEN

de keizer enerzijds en de traditionele oligarchieën anderzijds voorgesteld. Uit zulk een perspectief schijnt het ongeloofwaardig dat een enkele persoon — die bovendien psychisch defect was — een stempel op de Duitse politiek kon drukken. Beschouwt men echter het Pruisisch-Duitse hof in zijn totaliteit dan wordt duidelijk dat de vertegenwoordigers van de staatsbureaucratie, die krachtens hun geboorte, opvoeding en huwelijk allemaal tot de „Hofgesellschaft“ behoorden, volgens het hofreglement in ondergeschikte posities opereerden. Wilhelm II was door een grote hiërarchie gestructureerde „Hofgesellschaft“ omgeven en in het bezit van de onbepaalde „Kommandogewalt“ in alle militaire kwesties. Zelfs in kwesties van oorlog en vrede kon de Rijkskanselier zijn invloed nauwelijks doen gelden. Wilhelm II had vooral de absolute controle over alle benoemingen, het verlenen van orden en zelfs sommige huwelijken. Het gehele rijksambtenarendom kon hij corrumperen en in een afhankelijkheidspositie brengen. Een politieke maatregel kon zonder uitdrukkelijke toestemming van de keizer niet worden ingevoerd. Elke minister of staatsbeambte, elke leger- en marineofficier, elk lid van de „Hofgesellschaft“, allen waren gedoemd de gunst van de „allerhoogste persoon“ te verwerven. Met behulp van de kabinetschefs van leger, marine en civiele zaken kon Wilhelm II na Bismarcks val zijn „persönliches Regiment“ invoeren, waarin de Rijkskanselier nog slechts als uitvoerend werktuig van Zijne Majesteit en in zekere zin als politieke stafchef werd beschouwd. Dat systeem bracht beslissingen van wereldorde voort. Een systeem, door de socioloog Norbert Elias zo treffend als „Königsmechanismus“ gekenschetst. Ook de heren van de Generale Staf zaten in dat web, maar gingen na de Marneslag stil hun eigen weg. De heer Andriessen staft dit zelfs met een citaat, waarbij vooral op de datum moet worden gelet: 6 november 1914! Juist, Wilhelm werd na de Marneslag niet meer erbij betrokken, zoals ik in het

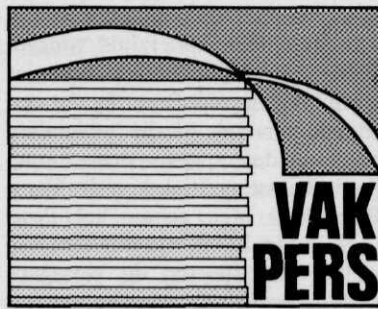
artikel reeds stelde en Wilhelm II besefte dat kennelijk zeer goed. Een citaat van een Duitse admiraal in 1918:

Was Deutschland in den letzten drei Jahrzehnten gesündigt hat, muß es büßen. Es war politisch erstarrt durch das blinde Vertrauen, die sklavische Unterordnung unter dem Willen eines in Eitelkeit und Selbstüberschätzung strotzenden Narren . . .

Dan ga ik in op de door Andriessen getraceerde vermeende feitelijke onjuistheden. Ten eerste: nergens in het artikel is door mij beweerd dat het onttrekken van legereenheden aan het westelijke front de oorzaak van de Marnedebâcle is geweest. Ik schreef dat tijdens de zwenking een gat was ontstaan tussen de legerkorpsen en dat dit had kunnen worden opgevuld met de twee naar het oosten gezonden legerkorpsen. Waardóór het gat was ontstaan, vond ik — in de context van het artikel — niet relevant. Overigens is niet gezegd dat het met die twee legerkorpsen extra wél succesvol zou zijn verlopen. Ten tweede: nergens in het artikel wordt Wilhelm II door mij een oorlogshitser bij uitstek genoemd die uiteindelijk de Eerste Wereldoorlog wilde, zo niet veroorzaakte, en op zijn minst daaraan grote schuld had. Ik schreef dat Wilhelm het 25 jaar lang heeft gehad over romantische idealen en dat hij dacht aan een korte harde strijd. Over de schuldvraag heb ik niet gesproken. Ook elders bestond grote oorlogshysterie. Het woord oorlogsschuld past in feite slecht in de begrippenwereld van 1914; schuld veronderstelt misdaad, en oorlog gold in die tijd nog niet als misdaad. Bij de „schuldvraag“ moet een duidelijk onderscheid worden gemaakt. Het is terecht te protesteren als men iemand een gedrag, dat tot op dat moment volkomen legitiem en normaal werd gevonden, achteraf als „schuld“ ten laste legt, maar dat geeft nog niemand het recht dat gedrag als feit te loochenen. Protserig was de keizer zeker; als je meer dan 200 militaire uniformen hebt en draagt met alle pracht en praal, dan vind ik dat protserig. Zelfkennis had hij ook, alleen

te véél en misplaatst. Ten derde: ik heb nergens beweerd dat het sparen van de vloot voortkwam uit angst van de keizer. Ik laat zijn motieven in het midden. Admiraal von Tirpitz, staatssecretaris van marine, heeft tevergeefs aan de keizer gevraagd hem de leiding over de oorlog ter zee te geven en, samen met vlootcommandant admiraal Ingenohl, de slagschepen in offensieve zin in te zetten. Wilhelm II wees dat af. Ten vierde: door mij is niet beweerd dat het besluit tot de onbeperkte duikbootoorlog de oorzaak was van de Amerikaanse beslissing aan de oorlog te gaan deelnemen. Andriessen haalt de begrippen oorzaak en aanleiding door elkaar. Dat de werkelijke oorzaken dieper lagen is mij bekend, maar ik achtte dat voor het artikel niet relevant. Vervolgens het verwijt dat geen enkel bewijs bestaat dat von Moltke door Wilhelm II werd geprest twee legerkorpsen vrij te maken voor het Oostfront. Ik laat admiraal Müller aan het woord: *Er (Wilhelm II) sah sich gemieden weil seine Politik dazu geführt hatte, daß große Teile seines Landes vom Feinde überschwemmt wurden . . .* Het was Wilhelms politiek die schipbreuk leed. Zonder de keizer zou von Moltke nooit zo'n ingrijpende beslissing hebben genomen. Het leed van de vluchtelingen, de aan rovende kozakken prijsgegeven „Junkerlandgoederen” in Oost-Pruisen en de klaagzangen van Oostpruisische dames bij de keizerin, hadden hun invloed doen gelden. Hun invloed doen gelden bij wie? Via de keizerin bij von Moltke? Niet aannemelijk. Via de keizerin bij de keizer en vervolgens via de keizer bij von Moltke? Licht voor de hand. Echter — de heer Andriessen zij recht gedaan — aan deze passage ligt geen hard bewijs ten grondslag.

Ten slotte een reactie op de opmerking als zou ik, in navolging van wat vele schrijvers reeds tientallen jaren doen, mij beperken tot het herhalen van vastgeroeste meningen over Wilhelm II, meningen die volgens Andriessen op zijn minst weinig objectief mogen worden genoemd. Waarop is dit oordeel over objecti-

Onbemande vliegtuigen aan de kim

Het Pentagon staat op het punt \$ 2,5 miljard te besteden aan de ontwikkeling van onbemande vliegtuigen, of *Unmanned aerial vehicles (UAV)* volgens de nieuwste benaming. Ook de Amerikaanse luchtmacht overweegt serieus onbemande vliegtuigen voor bepaalde taken in te zetten, niet in plaats van, maar in aanvulling op bemande vliegtuigen. Een belangrijke ontwikkeling was in 1988 vooral de totstandkoming — onder druk van het Congres — van een geïntegreerd *Joint UAV master plan* voor alle vier Amerikaanse krijgsmachtdelen. Eerder had dat zelfde Congres alle afzonderlijke UAV-projecten uit de begrotingen van de krijgsmachtdelen geschrapt en geëist dat het ministerie van defensie een gecoördineerde aanpak

viteit gebaseerd? Een objectieve geschiedschrijving, zoals bv. een Leopold von Ranke die had bedoeld, zou eigenlijk eeuwige geldigheid moeten behouden: wanneer eenmaal vaststaat „hoe het geweest is” dan staat dat verder ook *onwrikbaar* vast. Iedereen weet dat dit een illusie is. Objectiviteit is immers eenvoudig onbestaanbaar. Geschiedenis is het resultaat van een verhouding tussen de historicus en het verleden. Het beeld van het verleden kan niet zonder hem tot stand komen: een totale mechanische reproductie is een absurditeit. Niemand kan een abstractie maken van de tijd waarin hij leeft, niemand kan zich losmaken van zijn gedachtengoed. Alleen al met de keuze van

zou hanteren bij de ontwikkeling van een nieuwe, liefst modulaire familie van onbemande vliegtuigen. Dat heeft inmiddels gestalte gekregen in het genoemde gezamenlijke plan, dat nu door een gemeenschappelijk projectbureau in de organisatie van de US Navy ter hand is genomen. Dit bureau is ook verantwoordelijk voor het gezamenlijke Tomahawk-kruisvluchtwapenprogramma van marine en luchtmacht.

Onbemande vliegtuigen zijn niets nieuws. Reeds in de Eerste Wereldoorlog werden vliegtuigen, volgestouwd met explosieven, over de linies gestuurd in de hoop dat ze bij het neerstorten schade zouden aanrichten. Volgens hetzelfde principe werkten de Duitse V1-wapens in de Tweede Wereldoorlog. Vanwege de automatisch ingestelde vluchtbaan viel de V1 in de categorie die wij tegenwoordig als *drone* aanduiden. Indien sprake is van een op afstand bestuurbaar UAV spreken we van een *Remotely piloted vehicle (RPV)*. Met RPV's van het type Ryan werden in Vietnam ruim 3400 sorties gemaakt voor verkenning, elektronische inlichtingen en voor psychologische oorlogvoering. Omdat, als gevolg van de primitieve navigatiemogelijkheden, moeilijk was te achterhalen waar de RPV precies was geweest, was hun gebruik niet

zijn bronnen verlaat de historicus de wereld van de schijnobjectiviteit. Ik heb nu eenmaal de door mij aangegeven bronnen geraadpleegd. Het is aan Andriessen de, door hem niet nader aangegeven, documenten en literatuur te bestuderen en te interpreteren (objectief?) en vervolgens aan te tonen dat zeer veel auteurs al tientallen jaren op het verkeerde spoor zitten. Merkwaardig is dan wél dat tot nu toe geen enkele wetenschappelijke biografie van Wilhelm II door een *Duitse* historicus is vervaardigd. En juist Duitsland zou toch blij moeten zijn met een revisie van dat geschiedbeeld.

drs. A. J. VINKE, maj KLu

Discussie gesloten. Red.

altijd effectief. Daarom verdwenen ze uit de luchtmachtsterkte totdat nauwkeuriger navigatie- en besturingstechnieken beschikbaar zouden komen. Juist deze technologie is met de ontwikkeling van het kruisvluchtwapen, met zijn mogelijkheden van voorgeprogrammeerde vluchtbanen en andere functies in compacte boordcomputers, ter beschikking gekomen. Voorts hebben de Israëli's in 1973 en 1982 tijdens de acties tegen Syrië het operationele nut van RPV's aangetoond in de volgende functies: elektronische oorlogvoering, misleiding en verzadiging van de geleide-wapenverdediging, verkenning en doelaanwijzing. De US Navy ten slotte heeft in de Perzische Golf met succes de *Pioneer* van Israëli's origine getest.

Het geïntegreerde *UAV master plan* onderscheidt de volgende categorieën UAV's, met de daarbij vermelde functies en karakteristieken.

— *Close-range*-systemen met een bereik tot 30 km met als taken gevechtsweldbewaking, doelopsporing en elektronische oorlogvoering ten dienste van lagere tactische eenheden, zoals brigades en specialistische eenheden. Een kandidaat voor deze categorie, niet alleen in Amerika maar ook in Europa, is Lockheed's *Altair UAV*, een simpeler uitvoering van de *Aquila* waarmee jaren is geëxperimenteerd maar waarmee men vorig jaar wegens uit de hand gelopen kosten is gestopt. Ook voorziet men gebruik van deze soort UAV's aan boord van schepen en voor bewakingsdoelstellingen en nbc-verkenning op militaire vliegbases.

— *Short-range*-systemen, op afstand bestuurd, in hoofdzaak bedoeld voor doelopsporing in de diepte tot 150 à 300 km. Ook andere taken, zoals radio-relay en langduriger gevechtsweldbewaking op geringe en gemiddelde hoogte moeten mogelijk zijn. Het gaat volgens het *UAV master plan* niet in de eerste plaats om een maximale gelijkheid van de UAV voor de verschillende taken, afstanden en krijgsmachtdelen. Vooral de manier waarop lancering en terugkeer plaatsvinden,

Deze rubriek bevat uittreksels uit binnen- en buitenlandse publicaties. De verantwoordelijkheid van de redactie beperkt zich tot een juiste weergave van de inhoud van de artikelen.

de planning en de uitvoering van UAV-operaties geschieden en de onderlinge samenwerkingsmogelijkheden bij opvang en verwerking van sensorgegevens via datalinks en grondstations worden uitgebuit, zijn onderwerpen die volgens het projectbureau een gelijke aanpak vereisen teneinde de kosten in de hand te houden.

— *Medium-range*-systemen, bedoeld om tot maximaal 700 km bemande verkenningsvliegtuigen aan te vullen bij het uitvoeren van traditionele *pre-/post-strike reconnaissance*-operaties. Een concreet project in deze categorie is het voor de luchtmacht en marineluchtstrijdkrachten te ontwikkelen *Unmanned air reconnaissance system (UARS)*. Nog dit jaar zal hiervoor een ontwikkelingscontract worden gegund aan Northrop, Canadair, Teledyne Ryan of een team van Martin Marietta en Beech. Het gaat om een onbemand subsoon vliegtuig met straalvoortstuwing en navigatiesystemen die zijn ontwikkeld voor kruisvluchtwapens. Het is de bedoeling ze uit te rusten met het *Advanced tactical air reconnaissance system* of Atars-sensorpakket. In 1988 ontving een team onder leiding van de Control Data Corporation van de USAF een ontwikkelingsopdracht voor het Atars, dat bestaat uit verschillende elektro-optische sensors en in eerste instantie is bedoeld voor de vervanging van de huidige foto- en infraroodcamera's in de neus van de RF-4B/C verkenningsvliegtuigen van luchtmacht en marine. Ook zal dit Atars in een gondelversie het sensorpakket worden voor de toekomstige generatie RF-16's en -18's.

— *Endurance*-systemen met een bereik van 300 km en een vluchtduur tot ca. 36 uur en voorgeprogrammeerde geleiding kunnen een rol spelen bij verkenning en weerswaarneming op grote hoogte, radio-relay en *Signals intelligence (Sigint)*.

Een prototype dat luistert naar de naam *Amber* vliegt reeds in een programma van het *Defence advanced projects agency (Darpa)*. Daarbij zijn bij testvluchten van 31 uur vanaf de Utah testrange op de luchtmachtbasis Hill wereldduurrecords gebroken op een hoogte van 27.300 voet. Als mogelijke *payloads* voor een operationele variant van deze UAV wordt het geclassificeerde *Skydancer* Sigint-systeem genoemd en ook denkt men aan een radar voor het opsporen van bewegende gronddoelen diep in vijandelijk gebied. In deze laatste versie zou een hoogvliegend UAV een alternatief vormen voor de met een soortgelijke radar uitgeruste Boeing 707 *Joint Stars* vliegtuigen, die thans voor de USAF worden gebouwd maar waarvan men vreest dat ze onvoldoende overlevingskansen zullen hebben tijdens hun patrouilles langs het IJzeren Gordijn.

Het *Joint UAV master plan* beperkt zich voorshands tot UAV's zonder wapening of explosieve lading. Specifieke UAV's met zoekkoppen en een lading tegen radarobjecten, zoals Northrop's *Tacit rainbow* en Boeing's *Seek spinner*, blijven voorlopig onder de hoede van de USAF. Aan beide zijden van de Atlantische Oceaan is trouwens grote belangstelling voor deze vorm van *anti-radiation weapons*, zoals ook blijkt uit de Westduitse DAR (*Drohne Anti Radar*)-ontwikkeling en de Israëli'sche *Harpy*.

Anderzijds wordt van verschillende zijden beklemtoond dat, ondanks de binnen handbereik zijnde technologie, nog vooral problemen van operationeel/technische aard moeten worden opgelost om het UAV in te passen in de reeks middelen van de verschillende krijgsmachtdelen. Of, zoals kolonel Garrido van de USAF research-afdeling stelt:

We are in a situation with UAV's that is not much different from the time when Billy Mitchell and Hap Arnold were trying to introduce the airplane into the inventory.

J. W. Canan — On the horizon: Unmanned aerial vehicles. *Air Force Mag.* 1988(10)84-92.

D. STARINK, Ikol KLu ▷

Wachter op de morgen

Het korte leven van Christian Corneille Dutilh, geboren 1915, gefusilleerd 1944, door F. B. Bakels, 282 blz., geïll. Uitg.: J. H. Kok B.V., Kampen, 1988. Prijs: f 29,50. ISBN: 90.242.4900.7

Een boek over het Nederlandse verzet in de periode 1940-45 is op zich niet opmerkelijk; daarover is en wordt veel geschreven, om de geschiedenis recht te doen en als postuum eerbetoon aan degenen die zich ervoor inzetten. „Wachter op de morgen” is wèl opmerkelijk omdat daarin het accent wordt gelegd op de persoonlijkheid en geestelijke (religieuze) ontwikkeling van Christian Corneille (Kees) Dutilh tijdens zijn gevangenschap. De naam van de schrijver staat borg voor een gedegen beschrijving van het Nederlandse verzet. De aard van zijn vorige werk (met name het bekende „Nacht und Nebel”) verklaart het belang dat in het boek aan het religieuze aspect wordt gehecht.

Bakels heeft zich met het boek een drieledig doel gesteld. Natuurlijk staat het vermelde accent voorop. Hij wil echter tevens eer bewijzen aan de vrijheidsstrijder Dutilh, die een van zijn beste vrienden was, en een beschrijving geven van de militaire spionage, een vorm van verzet waarin Dutilh en zijn vrienden hebben uitgeblonken. Voor het bereiken van dat doel heeft schr. voor de volgende structuur gekozen. Eerst gaat hij in op de oorsprong van de verzetsgroep, die later onder de naam „de groep Kees” bekend zou worden. Vervolgens wordt een korte biografie gegeven van twee be-

langrijke personen uit de verzetsgroep, nl. Ernst de Jonge en Leendert Pot. Na een uitgebreide biografie van de hoofdpersoon, Kees Dutilh, vervolgt schr. met een beschrijving van het verzetswerk, uiteindelijk uitmondend in de arrestatie van Kees Dutilh. Het boek eindigt met een overzicht van de gebeurtenissen rond de arrestatie en gevangenschap van de hoofdpersoon en twee hoofdstukken waarin brieven en notities van hem zijn opgenomen. Deze geschriften, gemaakt tijdens zijn gevangenschap, weerspiegelen de geestelijke, religieuze ontwikkeling van Dutilh en vormen als zodanig de kern van het boek.

Bij enkele hoofdstukken wil ik wat kanttekeningen plaatsen. De beschrijving van de verzetsgroep laat zien dat veel studenten en afgestudeerden actief zijn geweest in het verzet, iets wat mogelijk niet algemeen bekend is. Voorts blijkt hoe onvoorbereid de deelnemers aan het verzet waren en hoe amateuristisch zij soms bezig waren. Toch tekent zich ook duidelijk een ontwikkeling af in het spionagewerk waarin Kees Dutilh en de zijnen uiteindelijk zo zouden uitmunten. Een boek over verzetswerk kan niet voorbijgaan aan het aspect verraad. Eens te meer blijkt weer welk een kwalijke rol een aantal bondgenoten in de oorlog heeft gespeeld en welke desastreuze gevolgen dat voor de verzetsmensen had. Illustratief in dit verband is het stuk dat handelt over het *Englandspiel* en de arrestatie van Dutilh.

De biografie over Kees Dutilh geeft een goed beeld van zijn ontwikkeling. Duidelijk blijkt hierin zijn reeds vroege belangstelling voor theologie en geloofsleven en de sterke band met zijn familie; vooral zijn vader vereerde hij. Juist deze aspecten komen sterk naar voren in het gedeelte dat handelt over zijn brieven en notities in dagboekvorm. Op 10 maart 1943 werd Kees Dutilh gevangengenomen en op 17 november van dat jaar ter dood veroordeeld. Het vonnis dat op 23 december zou worden voltrokken werd echter op het laatste moment twee maanden uitgesteld, tot 24 februari

1944. Dit laatste aspect verdient enige toelichting. Tijdens de verhoren heeft Dutilh nooit namen van andere verzetsmensen genoemd, uitgezonderd die van Leendert Pot en de Amsterdamse fotograaf Carel Blazer. Hij was van mening dat de naam Pot toch al bekend was en dat Blazer onbereikbaar was voor de bezetter. Groot was zijn ontsteltenis toen bleek dat Blazer ook was gearresteerd en samen met hem zou worden gefusilleerd. Door in de nacht voor de executie te verklaren dat Blazer onschuldig was, werd niet alleen zijn eigen doodvonnis uitgesteld i.v.m. een nieuw onderzoek, maar werd Blazer, op 10 februari 1944, uiteindelijk vrijgesproken. Juist in de periode tussen 23 december 1943 en 24 februari 1944 heeft Dutilh veel geschreven en in feite zijn dagboek gemaakt. Het dagboek lezend valt een aantal zaken op. In die periode heeft Kees Dutilh geworsteld met een aantal geloofszaken, vooral met het geloof in Jezus Christus. Ook heeft hij al een duidelijke mening over bepaalde aspecten van het geloof, zijn geloof, waarvoor de basis in vroeger jaren was gelegd, maar dat tijdens zijn gevangenschap tot rijpheid kwam. Zo spreekt hij over het (nood?)lot van ieder mens, de vereniging met God, waarmee wij ons zelf in harmonie moeten trachten te brengen. Wij zien ook uitingen van zijn belangstelling voor, en geloof in zaken als reïncarnatie. In ieder geval leren wij Dutilh kennen als een diepgelovig mens, niet behorende tot enig kerkgenootschap en die zich in dié zin ook geen Christen wilde noemen, maar die op zijn manier God had gevonden en daardoor uiteindelijk zijn lot, zijn dood, volledig kon accepteren. Juist dit laatste deel maakt het boek tot een indrukwekkend document dat zeer de moeite van het lezen waard is.

A. M. ROSENGARTEN, maj art

